

Bartis Katalin

ÉRTÉKPREFERENCIÁK A FESZTIVÁLOZÓ IFJÚSÁG KÖRÉBEN¹ (SZIGET-, FÉLSZIGET FESZTIVÁL, BALATON SOUND 2008)

A rendszerváltást követő „gazdasági paradigmaváltás”, a „posztfordi felhalmozási folyamat” és a globalizáció jelentős változásokat hozott a társadalmi életben: hagyományos ipari területek hanyatlását, tartós munkanélküliséget, jövedelemkülönbségek növekedését és az ebből következő társadalmi feszültséget (Gazsó-Laki 2004: 14). A világ gazdaságba való bekapcsolódás globális versenyhelyzetet teremtett, de a rugalmas és horizontális kapcsolati és hálórendszer helyett vertikális, hierarchizált és kizáró rendszerek lépnek föl, ami sakktábla országok létrejöttét eredményezte az európai modellben. Az Európai Unió pedig tovább fokozta a különbségeket a fejlett és fejletlen országrészek között, így a fekete kockán levőknek egyre inkább csökkent az esélye, hogy a fehér kockára átlépjenek. (Lengyel 2000: 41-42).

„Értékváltás” (*value change*) következett be, amit Inglehart (1977: 6-12) a következő, egymásba fonódó forrásokból vezetett le: technológiai innováció, foglalkozási rendszer megváltozása (tercier szektor jelentőségének megnövekedése), gazdasági növekedés, oktatás expanziója, tömegkommunikáció fejlődése (a média tudatos kontrollálása az irányba, hogy a társadalom domináns értékeit közvetítse), és nem utolsósorban a kohorsz – tapasztalatok közti távolság valamint a generációs szakadás kihangsúlyozódása. Inglehart szerint, e változások annyira mélyrehatóak, hogy átalakítják az alapvető világnézeteket, és „csendes forradalmat” (*silent revolution*) idéznek elő minden posztindusztriális fázisba lépő társadalomban. A rendszerváltást követően a magyar fiatalok valóban többféle problémával kellett szembenézzenek: munkanélküliség, iskolai és piaci verseny, korai önállósodás, feszültségoldó technikák elterjedése stb., aminek eredményeképpen „a fiatalok a perifériáról a centrumba kerültek” (Gábor 2005a: 9). A problémák pedig individualizálódtak és privatizálódtak, olyan értelemben, hogy a fiatalok maguk kellett megtalálják a megoldás kulcsát (Wallace – Kovatcheva 1998: 7-8). Gábor (2004: 28-29) szerint a kilencvenes évek kettős forгатókönyvet kínáltak a magyar fiatalok számára. Az egyik a „munkanélküliség szcenáriója”, miszerint már a továbbtanulási versenyben megfigyelhető volt bizonyos társadalmi csoportok – főként alacsony státuszú, vidéki családok esetében - gyerkeinek leszakadása, ami megteremtette a társadalom alatti osztály reprodukcióját. A második forгатókönyv „a szabadidő szcenáriója”, egy

¹ A tanulmány illusztrációjául szolgáló fotódokumentáció képanyaga megtekinthető itt: <http://www.ifjusagitanulmanyok.hu/nemztuk.html>

„dologtalan”, jómódú, szabadidős osztály alapját képezte, ami letörölte a stigmákat a nemfoglalkoztatottakról, felértékelte a tanulást, és megteremtette a professzionális ifjúsági státuszt. A szabadidős fiatalok értékrendjében ez által felértékelődtek a fesztiválok, és kialakult a fesztiválózó életforma (Gábor 2005b: 14). Magyarországon (és egyben Európában) kétségtelenül a Sziget Fesztivál² az egyik legnépszerűbb és legnagyobb zenei és kulturális rendezvény. Évente exponenciálisan nő³ az érdeklődők és kikapcsolódni kívánók száma, immár nemcsak a fiatalok, de az idősebbek körében is. Az Oktatókutatató Intézet Ifjúságkutatató Csoportja 1997 óta végez szociológiai vizsgálatot a Szigeten. A rendezvény pedig alkalmas terepnek mutatkozott arra, hogy megfigyeljék: a meginduló társadalmi változások milyen átalakulást idéztek elő a fiatalok életterveiben, értékrendszerében, kultúrájában és viselkedésében. Azáltal, hogy a Szigetre is betört a fogyasztói kultúra és a szabadidőipar, a rendezvényen már nemi megoszlás tekintetében is kiegyenlítődött, 15-29 éves ifjúsági korosztály jelent meg. A Sziget a középosztály⁴ fiataljaié, akik a rendszerváltás utáni új piaci viszonyok termékei, és akik korábbi évek szigetkutatásai (Gábor 2000, Gábor 2005b, Gábor – Szemerszki 2005) szerint képzettebbek, iskolázottabbak, karrierre törekszének, növekszik a fogyasztói és szórakoztatói eszközökkel való ellátottságuk, ezáltal magasabb a fogyasztási státusuk, mint az országos ifjúságnak. Ez pedig elősegíti ezen fiatalok önállósodását, piaci szereplővé válását, ugyanakkor kulturális aktivitását, és ezáltal felgyorsítja az ifjúsági korszakváltást.⁵ A fiatalok, akik a „választás

² A Sziget Fesztivált minden év augusztusában rendezik meg Budapesten, az Óbudai szigeten. Az első fesztivált Müller Péter, a Sziámi együttes énekeke és Gerendai Károly, az együttes menedzsere rendezték meg 1993-ban, akkor még Diáksziget néven. Egy évvel később a Diáksziget – Eurowoodstock fesztiválon már külföldi együttesek is felléptek (pl. Jethro Tull). A Festival Welfare Service a világ legjobb fesztiváljának kiáltotta ki. 1996-tól a fesztivál felvette szponzora nevét, így 2001-ig Pepsi Sziget-ként volt ismeretes, 2002 óta viszont hivatalos neve Sziget Fesztivál. (Gábor 2000: 15 ill. http://hu.wikipedia.org/wiki/Sziget_Fesztiv%C3%A1l).

³ Gábor 2000: 15-16. ill. http://hu.wikipedia.org/wiki/Sziget_Fesztiv%C3%A1l

⁴ A rendszerváltás utáni polgárosodást illetve középosztályosodást a piaci rendszer kiépülése, a magántulajdon megjelenése és nem utolsósorban a globalizált világgazdaságtan határozta meg (Gábor 2000: 27).

⁵ Gábor Kálmán (2004: 28-29) szerint a korszakváltás lényege a társadalmi reprodukció megváltozása illetve az iskolai tudás felértékelődése. Nyugat-Európában már a hatvanas évektől, Magyarországon a kilencvenes évektől kezdődően beszélhetünk ifjúsági korszakváltásról, ami az ifjúkor meghosszabbodásában (több időt töltenek iskolában létrehozva az iskolai ifjúsági korszakot, későbbre tolódik a munkavállalás, házasság és gyermekvállalás) és egyre szélesebb körben kibontakozó ifjúsági autonómiában (korai szexuális tapasztalatszerzés, szórakozás, utazás, fogyasztás) mutatkozott meg. A közvetlenül ellenőrző intézményeket (pl. család, szomszédság, munkahely) közvetett ellenőrző intézmények (mass médiák, fogyasztói ipar) váltották fel. Ezek az események fokozták a nemzedéki szerveződés szerepét, élezték a felnőttek és fiatalok közti konfliktusokat. Kialakul egy ún. ifjúsági kultúra, ami alapvetően meghatározza a fiatalok társadalmi orientációját és politikai cselekvési mintáit. Ezt a kultúrát az

dilemmájával” találják szembe magukat, az iskolarendszert arra használják, hogy késleltessék a felnőttkorba való belépést, kötetlen diákéletet választanak meghosszabbítva az ifjúkort, hogy időt nyerjenek és elkerüljék az esetleges munkanélküliséget (Bois-Reymond 2006: 287-288).

2002-ben került először megrendezésre Erdélyben, Marosvásárhelyen, a Sziget Kulturális Szervezőiroda támogatásával, a Fél-sziget Fesztivál. 2005-ben a szigetkutatások mintájára, a Fél-szigeten is elkezdődtek a fesztiválózó ifjúságra koncentrááló vizsgálatok.⁶ Arra próbáltak választ kapni, hogy milyen társadalmi háttérrel rendelkeznek a fesztivál résztvevői, jövőstratégiáik, kivándorlási szándékuk, önállósodásuk, értékrendjük, kulturális ízlésük eltérnek-e az összerdélyi⁷ fiatalokétól. A felmérések azt mutatták, hogy akárcsak Magyarországon, Erdélyben is kialakult „egy jövedelem, fogyasztás és iskolázottság szerint is körülhatárolható középosztály, amelynek fiataljai a fő fogyasztói célcsoportja e fesztiválnak” (Ercsei – Veres: 2005).

Mivel mindkét – a budapesti Sziget és a marosvásárhelyi Fél-sziget-fesztivál esetében is középosztálybeli közönségről beszélünk, feltételezhetjük, hogy a piac betörése, bár Magyarországhoz képest megkésve, de Erdélyben is megteremtette az ifjúsági korszakváltás feltételeit (iskolai tudás felértékelődése, ifjúkor meghosszabbodása, ifjúsági autonómia, ifjúságcentrizmus). Míg Magyarországon befejezettek tekinthető az oktatási rendszer átalakulása, addig Romániában az átalakulás csak a kezdeténél tart, az erdélyi magyar fiatalok pedig a magyarországi mintaadó csoportok példáit követik (Gábor – Veres 2005: 13-15). A Sziget- és a Fél-sziget Fesztivál pedig meg is teremti e mintacsere lehetőségét. Ennek okán, 2007 nyarán, összehasonlító elemzésre tettem kísérletet a Sziget Fesztiválon és a Fél-sziget Fesztiválon részt vevő fiatalok értékorientációjának és jövőképének bemutatása által.⁸ Mivel a 2007 nyarán első ízben megrendezett, Balaton Sound fesztiválnak figyelemfelkeltő visszhangja lett,⁹ a 2008-as sziget vizsgálatokba bevontam a Balaton

---

„ifjúságcentrista” fiatalok követik, akik a felnőtt társadalomtól való éles elhatárolódásával, iskolával szembeni elégedetlenségével, nagyobb szabadság és autonóm tér követelésével, és esetleg deviáns viselkedési mintájával (pl. futballrajongók) különül el. (Watts – Zinnecker 2006: 219-225)

⁶ A kutatásokat a Babeş Bolyai Tudományegyetem szociológia szakos diákjaival együttműködő Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány és a Sziget-kutatásokat végző budapesti Felsőoktatási Kutatóintézet Ifjúságkutató Csoportja szervezte.

⁷ Az összerdélyi fiatalok helyzetét a „Mozaik 2001” ifjúságkutatás térképezte fel, amely a Magyarországon végzett „Ifjúság 2000” nevű magyarországi kutatás folytatása volt a határon túli (erdélyi, szlovákiai, vajdasági és kárpátaljai) magyar fiatalok körében. A kutatásból készült egy központi és néhány regionális gyorsjelentés is (lásd: Csata – Magyar – Veres 2001; Bálint – Demeter 2001).

⁸ Bartis Katalin (Diplomadolgozat, 2008, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar): Értékpreferenciák a fesztiválózó ifjúság körében. Összehasonlító tanulmány a 2007. évi Sziget Fesztiválon illetve Fél-sziget Fesztiválon részt vevő fiatalok értékorientációjáról

⁹ <http://www.kulturinfo.hu/moreinfo.gcw?prgid=71077>

Soundon észlelt tapasztalatokat is. Jelen tanulmányomban a 2008. évi Sziget-, Fél-sziget- és Balaton Sound fesztiválokon részt vevő fiatalok értékpreferenciáit szándékozom bemutatni az általam készített felstrukturált életinterjúk és terepszemlék alapján. Ahol szükséges, következtetéseimet alátámasztom a 2007-es interjúk kvalitatív, illetve a *Sziget 2007* és a *Félsziget 2007* című felmérés kérdőíves vizsgálataiból nyert adatok¹⁰ kvantitatív eredményeit felhasználva.

A KUTATÁS MÓDSZERE

Értékvizsgálat estén a kérdőíves felmérések helyett a kvalitatív vizsgálatokat (terepszemlé, részvevő megfigyelést, interjúk technikákat) tartom megfelelőnek. Természetesen mindkét (kvalitatív és kvantitatív) módszernek vannak előnyei és hátrányai. A kérdőíves vizsgálat során nagy sokaság is elérhető, azonban az összegyűjtött adatállomány felszínes lehet, a válaszok pedig nem biztos, hogy a valóságot tükrözik, hanem azt, hogy a válaszadók mit tartanak elfogadhatónak. Inglehart (1977: 26) szerint a survey elemzések során néha csak a jéghegy csúcsát ismerjük fel. A kvantitatív vizsgálatok során (Solt: 1998:30) mutatókra és változókra koncentrálnak zárt kérdésekkel a kívülről vizsgált kauzalitásra, míg kvalitatív vizsgálatok esetén a belülről vizsgált kauzalitásra kaphatunk válaszokat, hiszen a személyiség tudatalatti mélyrétegéig hatol és olyasmit is felszínre hozhat, amit még az interjúalany sem tud magáról. Az interjú tehát egy rugalmas módszer az információszerzésben, a kérdező megfigyelheti a vizsgált személyt és a totális szituációt, azonban terjedelme, időigényessége miatt inkább egyedi és kiscsoportos kutatásra alkalmas. Nagyobb vizsgálatokban (mint pl. szigetkutatásban) önálló módszerként csak hipotézisalkotásra alkalmas, de kiegészítő módszerként növeli a kérdőíves vizsgálatok eredményeinek

---

<http://www.educafe.hu/index.php?cikk=8918>

<http://fittonline.hu/itthon/balaton-sound-2008-junius-10-13.-zamardi.html>

http://www.csapnivalo.hu/07/balaton_sound/

¹⁰ Az adatok a Sziget 2007 és a Félsziget 2007 című felmérésből származnak, amelyet a kutatások szervezői bocsátottak rendelkezésemre. A Sziget 2007 kutatás szervezője az EIKKA (Európai Ifjúsági Kutató- Szervezetfejlesztő És Kommunikációs Központ). A kutatás vezetője: Gábor Kálmán ifjúságszociológus. A kutatócsoport tagjai: Ercsei Kálmán ELTE szociológia szakos PhD hallgató, Szemerszki Marianna (kérdőívek ellenőrzése, rögzítés előkészítése), Tarnay István és Ábrahám Márta (kérdőbiztosok instruktorai), Matiscsák Attila (civil sátor működtetése), Tibori Tímea (mélyinterjúk illetve résztvevő megfigyelések irányítása), Kerényi Tamás, Pál Kata és Bartis Katalin (mélyinterjúk és megfigyelések) illetve egyetemi hallgatók (kérdőbiztosok). A Félsziget Fesztivál vizsgálatok szervezője a kolozsvári Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány, együttműködésben a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszékével és magyar tagozatos diákjaival, illetve a 2007-es Sziget-kutatást végző EIKKA-val. A kutatócsoport tagjai: Ercsei Kálmán, Kiss Zita, Plugor Réka, Szabó Júlia, Veres Valér. A kutatócsoport külső tagja: Gábor Kálmán ifjúságszociológus.

érvényességét, ugyanakkor cáfolhatja is azokat. Ezért tehát – a helyes következtetés érdekében-szükségesnek látom a 2008. évi kvalitatív vizsgálatok eredményeit összevetni a 2007. évi kvantitatív értékeszt adataival is.

KVANTITATÍV VIZSGÁLAT: ÉRTÉKTESZT

A kérdőívekben szereplő értékekre vonatkozó kérdésblokkok tulajdonképpen a Milton Rokeach 1973-ban kidolgozott célérték blokkjának átalakított változata. Ezt a Rokeach-féle értékesztet alakította át Schwartz osztályozásos Lickert-skálává (Csata 2005: 7). Az Ifjúság 2000 országos reprezentatív vizsgálatban alkalmazott értékpreferenciákra vonatkozó kérdésblokk kihagyta a Rokeach teszt eszközértékeit (egy kivételével: kreativitás) és az eredeti 18-ból csak 15 célértéket vizsgált, amelyeket a vizsgálati alanyok ötfokozatú skálán osztályoztak (1. egyáltalán nem fontos – 5. nagyon fontos). Hasonló módosítások észlelhetők a Mozaik 2001, az Ifjúság 2004 és a Félsgiget 2007, valamint a Sziget 2007 kutatásokban is, annyi különbséggel, hogy ezekben, a kutatásokban további értékekkel bővítették a célértékek listáját (lásd. Melléklet – Táblázatok).

KVALITATÍV VIZSGÁLAT: FÉLSTRUKTURÁLT ÉLETINTERJÚK

Az interjúvezetőmet 4 szakaszra osztottam. Az első rész központi témája a család volt. A fejezetben levő kérdéseimmel fokozatosan haladtam a múlttól a jövő fele: gyerekkortól a felnőttkorba, jelen családtól és lakóháztól egy jövőbeli elképzelt család és lakóház fele, az iskolától a munkahelyig és elképzelt foglalkozásig stb. A második részben a barátság-, szerelem-, házasság- és szabadidő témaköröké volt a központi szerep. Ezután olyan értékek és ideológiák felé tereltem a beszélgetést, mint magány, bizalom, tolerancia, társadalmi szabályok, vallás, tradíciók, siker, pénz, hatalom, öregség, halál stb. Interjúmat egy oldottabb témával zártam, ahol központi témaként az adott fesztivál hangulatát, jelentőségét és közönységét elemeztük. Interjúim időtartama 1,5-2 óra volt. Véletlenszerű mintavételi eljárást igyekeztem alkalmazni, de az interjúk időtartama miatt főként a pihenő, üldögélő fiatalokra koncentráltam. Az interjúkat magyar, angol és román nyelven vezettem.

TEREPVIZSGÁLAT

KÖZÖNSÉG

A Sziget Fesztivál eleinte az alternatív zenei kultúra fészke volt, majd ahogy nőtt népszerűsége, úgy szélesedett ki zenei és kulturális kínálata, annyira, hogy másfél

évtized alatt minden ifjúsági csoport igényeit szolgálta. A Sziget programkínálatának kiszélesedése azonban ellentétes folyamatokat is létrehozott. Minél népszerűbb, külföldi együttesek és minél több színes program épült be a műsorfüzetbe, annál inkább megdrágult a belépőjegy, és ezzel együtt, előbb a szegényebb rétegek, majd az elmúlt években a magyar középosztálybeli fiatalok is többé-kevésbé kiszorultak a fesztiválról. A magyar szigetlakó ifjúságot egyre inkább a nyugat-európai középosztály fiataljai váltották fel. 2007-ben az interjúalanyok 70%-ra tippelték a külföldi szigetlakók arányát. A 2007-es vizsgálatok pedig alá is támasztják ezt a feltételezést, annyi korrigálással, hogy a külföldiek inkább a hetijegyesek (tehát a stabil „ottalvós” szigetlakók) körében voltak túlsúlyban. Feltételezem, hogy a korábbi években elég nagy számban képviseltetett erdélyi fiatalok a Sziget Fesztivál helyett az olcsóbb és könnyebben megközelíthető marosvásárhelyi Félsziget Fesztivált –, a magyarországi fiatalok pedig (a Sziget Fesztiválhoz képest sokkal kisebb, olcsóbb és inkább magyar jellegű) soproni Volt Fesztivált választották.

A Balaton Sound egy egészen új fesztivál (2007-ben került először megrendezésre), amely fesztiválon a Sziget-, Félsziget-, Volt Fesztivál közönségétől különleg és értékítéletekben is elkülönülő, feltűnően divatorientált, piacokonform ifjúsági csoport képviseltette magát. Bár a Balaton Sound fesztivált egyik neves balatoni üdülőhelyen – és immár második alkalommal rendezték meg, külföldiek igen csekély számban reprezentálták magukat. (Feltételezhetően a következő évek folyamán a fesztivál népszerűségének és hírnevének növekedésével a nemzetiségi arány is meg fog változni.). A Balaton Sound-on inkább budapesti vagy közép-magyarországi, jó anyagi háttérrel rendelkező, nemileg inkább a nők javára billenő, 19-22 éves korosztályban felülreprezentált, különösen elektronikus zenét preferáló ifjúsági csoporttal találkoztam.

KORÖSSZETÉTEL

Mindhárom, általam vizsgált fesztiválon meglepően fiatal korosztály jelent meg. A Félszigeten, még a hajnali órákban is találkoztam 12-14 éves fiúkkal. Természetesen a Félsziget Fesztivált nem csak tizenévesek reprezentálták, de a Sziget-hez vagy a Balaton Soundhoz viszonyítva, itt találkoztam a legtöbb fiatalkorúval. Feltételezem, ez azért lehetséges, mert a marosvásárhelyi Félsziget Fesztivál, jól megközelíthető helyen, a városközponttól nem messze terül el, ahova a legfiatalabbak is könnyűszerrel kijuthatnak, akár szülői engedély nélkül. Budapesten vagy Zamárdin nemcsak a karszalag magas ára okozhat gondot, de a hely megközelítése is bonyolultabb szülői hozzájárulás nélkül. Ennek ellenére a Balaton Soundot is fiatal, de inkább felső éves gimnazisták és alsóbb éves egyetemisták reprezentálták. Ők viszont már kevésbé szorultak szülői engedélyre, hiszen (mint ahogy az interjúkból kiderült) többen év közben, diákmunkával spórolták ki ezt a fajta szórakozási lehetőséget. A Szigeten viszont, úgy tűnik, két irányba szélesedett a

közönség. Ugyanúgy megjelentek a tizenévesek, mint a harminc fölötti, családos (kisgyerekes) és középkorú házaspárok illetve baráti közösségek is.

MEGJELENÉS

A Szigeten, Félszigeten és a Balaton Soundon különböző öltözködési trendre lettem figyelmes.

A Balaton Soundon a fiatalok napközben félmeztelenül (leggyakrabban bikini-ben vagy derékra csavart strandpedőben), mégis nagyon elegánsan közlekedtek. Nagyobb hangsúlyt fektettek a megjelenésre, divatra, márkákra, mint a kényelemre vagy praktikusságra. Több lány magas sarkú (gyöngyökkel, kristályokkal díszített) szandált, csillogó strandtáskát, nehéz fülbevalót és/vagy kalapot hordott, és olyan kecsesen billegtek végig a poros, sáros fesztivál-helyszíneken, mint egy divatbemutatón. Csodálatra méltó szépségekkel találkozhattunk, akik nemcsak a ruhájukra, de a testi tisztaságukra is annyira ügyeltek, hogy a frizura, smink és lakozott körmök is sértetlen állapotban maradtak a záróbulira. A külsőségek tüntető fontosságot kaptak a Balaton Soundon.

A márkanevek mindig szem előtt voltak, plakátokon, bejáratokon, színpadokon, de még a fesztiválozók ruháin és kellékein is feltűntek az ismert nevek: Nike, Adidas, Mango, Zara, Esprit, Benetton, Diesel, Mexx, Gas, Springfield, O'Neill, Louis Vuitton, Dior, Tom Tailor, Replay stb.. A fesztivál bejárata előtt méregdrága sötét autók sorakoztak, a fesztiválozó fiatalság pedig kevésbé sátrakban, inkább a fesztivál helyszínéhez közel eső, bérelhető faházakban laktak. A sátortelepeken pedig nem afféle szigetes táborhangulat uralkodott, hiszen a sátrak és lakóik naponta váltakoztak, idő sem volt összehaverkodni. A Szigeten egy véletlen sátor-szomszédságból gyakran életre szóló barátságok is köttettek.

A Szigeten és a Félszigeten sokkal színesebb, alternatív csoportok jelentek meg. Természetesen itt is sok márkanevvel találkozhattunk, főleg a fesztivál-helyszíneken, a közönség azonban nem volt tüntetően divatorientált, sőt gyakran nagyon egyedi, sajátos, kreatív megjelenésű (színes, batikolt sálakat, kézműves vászonruhákat, kényelmes sarukat, praktikus tarisznnyákat és egyedi kerámiaékszereket viselő) fiatalokkal találkozhattunk. Az alternatív, színes öltözkű, helyenként hippikort idéző szigetlakók mellett a Szigeten gyakorta találkozhattunk egészen extrém, feltűnést keltő fiatalokkal is.

A Szigeten is megjelentek azonban a külső megjelenésre (eleganciára, divatra, sminkre, frizurára, márkanevekre) nagy hangsúlyt fektető fiatalok, ők viszont csak egy-egy éjszakára, egy adott programra vagy egy koncert erejéig látogattak a Szigetre.

A Félszigeten, az erdélyi fesztiválozók körében csak elvétve, nagyon ritkán láttam külső megjelenésre hangsúlyt fektető fiatalot, és ha mégis, ők is inkább este - egy adott koncertre vagy programra - érkeztek, a buli lejártával pedig taxival

távoztak. Leginkább román nemzetiségű fiatalok körében találkozhattunk erősen sminkelt, beparfümözött, frizurás, kiöltözött lányokkal és fiúkkal. Az erdélyi magyar fesztiválózók nagy társasággal, inkább hetikarszalaggal közlekedtek, sátorban aludtak és a fűben, egy-egy nagyobb pokrócot körbeülve táplálkoztak. Öltözködésük retró, régi magyar rock-korszakot elevenítette fel. Fiúk és lányok egyaránt sötét túracuccot, kapucnis katonakabátokat és strapabíró, kemény bakan-csokat esetenként szandált hordtak. Természetesen köztük is voltak punkok, skin-headek vagy reagge-sek, de megjelenésük mégsem volt annyira egyedi és feltűnő, mint a Szigeten.

TRENDEK

A Szigeten és a Fél-szigeten hasonló öltözködési trendekre lettem figyelmes. Bár a Szigeten valamivel színesebb, egyedibb stílusú fiatalokkal találkozhattunk, mindkét fesztiválon hasonló divatcikkek tűntek fel, mint például az arab sál és a pillangószeműveg.

A Balaton Soundon az arab sál illetve pillangószeműveg sem volt trendi, mert csak elvétve láttam példát ilyenre. Ami annál inkább trendi volt, az a „plázs” hangulat. A Balaton-partot a fesztivál idejére homokos, pálmafás, egzotikus stranddá alakították. A vízpart közelében felállított napernyők alatt pihenő elegáns fiatalok koktélokot fogyasztottak, természetesen jégkockával, gyümölcskarikával és szívószállal. Hasonló jelenséggel találkoztam a Fél-szigeten és a Szigeten is, azzal a különbséggel, hogy a „plázs” környezet inkább csak kezdetleges, ötletszerű fázisban voltak (pálmafák, nádszékek, napernyők, de nem vízpart mellett), a bárók pedig nylonpoharakban vagy jeges vödrökben, vicces, extrahosszú szívószálak kíséretében osztottak koktélokot.

Legyen tehát Sziget, Fél-sziget vagy Balaton Sound (tábor vagy luxuskörnyezet), a fesztiválózó fiatalok életében az élményszerzés és egzotikum felértékelődése figyelhető meg. A bőség társadalmában a fogyasztók egy része (pl. Balaton Sound) kevésbé árérzékenyen, különösen a minőségre koncentrálnak, más fiatalok (pl. Szigeten vagy Fél-szigeten) a kényelmet és a spontán élményeket helyezik előtérbe.

ZENEI HOMOGENIZÁLÓDÁS

A fesztiválózó fiatalok zenei ízlése, a tavalyi kutató téziseinket megerősítve, egyre inkább homogenizálódott. Ez nem azt jelenti, hogy mindenki csak egy fajta zenét hallgat, hanem azt, hogy általában mindenki mindenféle zenét meghallgat. Lehet látni rajongókat, csemegézőket és nézelődőket is ugyanazon koncerten, legyen az metál, rock, jazz, blues, punk, reggae, ska, hip-hop, house, techno, trance vagy

underground, esetleg komolyzene. A fesztiválózó fiatalok, úgy tűnik, egyre több zenei irányzat fele nyitnak, lehetőleg minden programajánlatba bekóstolnak, érdeklődnek, ízlésüket és zenei kultúrájukat finomítják. Ez a tendencia mutatkozott mindhárom fesztiválon, ámbár a Balaton Soundon főleg elektronikus zenei kínálat volt, ott tehát kevesebb alkalom nyílt más zenei stílus fele is nyitni.

„Én minden zenei stílusban megtalálom azt, ami érdekelt és minden zenei stílus fele abszolút nyitott vagyok, és én nagyon szeretem a magyar népzene és a balkán zenét, az elektronikus zenében is megvan az, amit érdemes meghallgatni és az, amit nem, a rockzenében is ugyanígy.” (Koszi, 19, Fél-sziget 2008)

„Én újra rátaláltam a magyar népzeneré, nekiálltam brácsázni, elég nehéz, de sokat jelent nekem. Már nincs az, hogy ghhrr, én rocker vagyok, és szedtük szét a helyet... a rockernél szűk látókörűbb ember nincs a világon, aki nem hajlandó nyitni semerre, megmarad az Inmortalnál, a Kreatornál és esetleg vált kis Metallicara...” (Pityu, 26, Fél-sziget 2008)

„Hát igazából minden stílusból van valami, amit szeretek, ha valami megfog benne, akkor teljesen mindegy, hogy milyen stílusirányzatból van.” (Zoli, 17, Balaton Sound 2008)

Az interjúalanyoknak sokkal könnyebb volt meghatározni, hogy mi az, amit nem szeretnek, mint felsorolni mindazt, amit viszont igen:

„Mindent meghallgatok, ami megüt egy bizonyos mércét. Mostanában a kedvenc stílusom az indie-rock lett. Ugye Amerikában a stílus independent, annak a rövidítése, valamennyire alternatív, gyors, gitáros, érdekes hangok. Pl. The Killers, Babyshambles... Nem szeretem az elektronikusból az alja elektronikus zenét, ami diszkós, nem tudom... a technót nem bírom, meg az igénytelen, buta, szeletelő gépzenét.” (Peti 19, Balaton Sound 2008)

“Nos, egyikünk sem szereti a metált, hardcore-t vagy hip-hop-ot... Szeretjük az elektronikus zenét, de bizonyára minden fajta zenének megvan a jó oldala, egy jó dj vagy együttes, egy kellemes dal, tehát nem mondhatom, hogy elutasítom ezt és ezt a fajta zenét.”¹¹ (Coco, Belgium, Sziget 2008)

„Tulajdonképpen mindent meghallgatok, nagyon szeretem a punktól az R&B-ig mindent, a rockot, de hallgattam új metált is, szeretem az elektronikus zenét, ha igényes... a goát. (...) Hát a nagyon csöves punk zene, az igénytelen,

¹¹ „Well none of us like metal, hardcore or hip-hop... We love electronic music, but sure in every type of music, there is a good side, a good dj or a good group, good song, so you just can not say. I refuse this and this kind of music.”

szöveg nélküli, mennyire kicsike és koszos vagyok és mennyire szeretem a sört, meg nem tudom mi... mondanivaló nélküli lázadó zenék, azok valahogy nem, meg a nagyon-nagyon pop, a játékenék, feldolgozások... ötlettelenek.” (Emese 19, Sziget 2008)

„Hát régebb chill out-ot hallgattam, most meg elég vegyes, mindenevő vagyok. Szeretem a jazzt, de az ilyen nagyon kemény rock távol áll tőlem. A techno nekem nem, talán a drum'n bass még belefér, de inkább az ilyen hallgathatóbb zenéket szeretem.” (Rita, 23, Balaton Sound 2008)

ÉRTÉKVIZSGÁLAT

CSALÁD, IGAZ BARÁTSÁG

A fesztiválózó fiatalokkal történő beszélgetéseim során, bevezetésként arra kértem az interjúalanyokat, hogy néhány mondatban mutassák be magukat, közvetlen családjukat, párkapcsolatukat és barátaikat. Még az introvertáltabb beszélgetőpartnerek is hosszú percekig tudtak mesélni családjukhoz kapcsolódó gyerekkori emlényeikről és családi kapcsolataikról, amiből arra következtettem, hogy a család igen fontos szerepet tölt be úgy a Szigeten-, mint a Fél-szigeten és a Balaton Soundon fesztiválózó fiatalok életében. Többségük a családot tartotta a legfontosabb kohéziós erőnek, a biztos háttérnek, ahova mindig vissza lehet térni. Arra a kérdésre, hogy *mely értékek a legfontosabbak az életedben*, a család mindig megjelent a spontánul felsorolt értékek közt.

„A család első sorban, aztán a barátok és a bicikli.”¹² (Tomi, 18, Fél-sziget 2008) „Nálam a család magába foglalja a barátokat is, mind első sorban.”¹³ (Dan, 21, Fél-sziget 2008)

„Nekem azok az értékek (a legfontosabbak), melyeket a családomból hoztam. Én azt tanultam, hogy mindig légy tisztességes, becsületes, ragaszkodj az emberekhez, akiktől ezt megkapom és megbízhatok bennük.” (Bori, 23, Fél-sziget 2008)

„A családi kötelékek, amik az utóbbi években kezdtek nagyon hangsúlyosan jelentkezni az életemben, egyre fontosabbá válnak... meg az értékkeremtés, hogy a saját életemet valami olyan irányba vezessem, ahol értelmes dolgokat alkothatok, mások életét jobbra, szebbé tegyem.” (Orsi, 26, Balaton

¹² „Familia în primul rând, apoi prietenii și bicicleta.”

¹³ „La mine familia include și prietenii, toți în primul rând.”

Sound 2008)

„Mely értékek köré szerveződik az életetek? A kapcsolatok a legfontosabbak szerintem, akár a baráti, haveri, szerelmi vagy a családi környezet...” (Attila, 18, Sziget 2008)

„A család számomra szeretet, egymásban való teljes megbízás, odafigyelés, nyugalom, de ugyanakkor bizonyos kontroll.” (Szabolcs, 20, Sziget 2007)

A 2007. évi szigetvizsgálatok értékesztjeiben (lásd. 1. táblázat) a családi biztonság értékátlagát, megelőzik olyan posztmateriális¹⁴ értékek, mint az igaz barátság, szabadság, szerelem-boldogság, belső harmónia, érdekes-változatos élet. Azonban megfigyelhető, hogy a közösségi értékek közül, az igaz barátságon kívül a családi biztonság részesült a legnagyobb értékátlagban, messze maga mögött hagyva az olyan közösségi értékeket, mint a társadalmi rend, tradíciók, nemzet vagy vallás. Az értékeszt alapján következtethetnénk arra is, hogy a Fél-sziget ifjúságának fontosabbak a családi kötelékek, mint a Szigetes fiataloknak, de a 2007-ben és 2008-ban készített interjúim cáfolják ezt a gondolatot, hiszen minden általam megkérdezett (bármely nemzetiségű) fiatal hasonló törődéssel, aggodalommal és szeretettel mesélt családjáról. A beszélgetések során arra lettem figyelmes, hogy a lányok kissé nagyobb figyelmet szenteltek ennek a témának, hosszabban és részletesebben beszéltek családjukról, mint a fiúk, és ezt kívánják bizonyítani a nemek szerint megkülönböztetett családi biztonságra adott értékátlagok is (lásd 2. táblázat). A különbség azonban nem olyan nagy, hogy ki merjük jelenteni azt, hogy a lányoknak fontosabb a család, mint a fiúknak. Az interjúim során közrejátszóhatott az, hogy nekem, mint idegen, női kérdezőnek, a fiúk nehezebben mutatták ki őszinte érzéseiket. Az értékesztésekben pedig szerepet kaphatott a fiúk és lányok közti szocializációs különbség, miszerint a nők feladata a családi harmónia fenntartása, a férfiaké pedig a védelem és az anyagi támasz, és mint ahogy a 2. táblázatban láthatjuk, – talán szocializációs különbségeknek köszönhetően – a nőknél hangsúlyosabban jelennek meg a közösségi-, a férfiaknál pedig az egyéni értékek. A családi kötelék fontossága azonban, úgy tűnik, korfüggő.¹⁵ Minél idősebb fiatal-

---

¹⁴ Inglehart (1977) posztmateriális értéknek nevezi a tartalmas, bensőséges emberi kapcsolatokat, kulturális értékeket, függetlenséget, szabadságot, materiálisnak pedig a különböző anyagi javakat, jövedelem növekedését, karriert stb. Míg materialisták a túlélésre, addig a posztmaterialisták a végkifejletre (minőségre) koncentrálnak (Inglehart 1977: 62).

¹⁵ Megjegyzés: 2008-ban készített *Bécsben élő magyar fiatalok* című kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy a szülőktől való távolság is befolyásolja a család, mint értékhez való viszonyulást, hiszen az idegenbe került, családtól elszakadt tizen- és huszoneves fiatalok egyaránt szeretettel, odaadással és honvágygal beszéltek szüleikről, testvéreikről, rokonaikról illetve az otthonról, mint azok, akik szülőföldjükön éltek és napi vagy heti gyakorisággal találkoztak családtagjaikkal.

lal beszélgettem, annál nagyobb rajongással és megbecsüléssel beszélt családtagjairól, és minél fiatalabb fesztiválózót kérdeztem, annál inkább előtérbe kerültek a családon belüli viszályok, konfliktusok, és felértékelődnek a kortárscsoportok:

„Eleinte úgy volt, hogy mindem nap próbáltak beleszólni, aztán volt olyan is, hogy egy nap háromszor is megszöktem otthonról, persze mindháromszor megtudták, hogy hol vagyok, és utánam jöttek (...) A másik probléma, ha megkérdelem a szüleimet, hogy miért nem mehetek, akkor az a válasz, hogy csak, és téma lezárva, csak, mert én azt mondtam. Igazából nem működik a kommunikáció, amit ők eldöntenek, az úgy van, el kellene fogadjam.” (Magdi, 17, Fésztiget 2007)

„Soha nem szoktunk az én dolgaimekről beszélni. Ha történne velem valami, tuti nem ő volna az, akinek elmondanám, mert akkor vagy megijed, vagy elkezd ordibálni, inkább nem.” (Tekla, 18, Sztiget 2007)

„Most már rájöttem, hogy túl hamar kezdtem önfejűsködni kamasz koromban, ezért volt némi zűrzavar otthon, de most már elég jó kapcsolatban vagyok a szüleimmel, felnőttként viszonyulnak hozzám. Megbízna bennem. Kemény munka van benne, mert eléggé aggodó, óvó, védelmező szüleim vannak. Ezért örülök, hogy most már jobban vagyunk.” (Noémi, 23, Fésztiget 2007)

Rokeach eredményei szerint is az életkorral párhuzamosan nő a családi biztonság fontossága, és csökkennek a hedonista vágyak és értékek hajszolása (Váriné 1987:156). Ha el is fogadjuk azt a feltevést, hogy az idősebbek életében nagyobb hangsúllyal szerepel a család, mint érték, azt is figyelembe kell vegyük, hogy míg az albérlletben, kollégiumban, esetleg saját lakásban lakó huszonévesek körében kevesebb a családon belüli viszály, nézeteltérés, mindennapi súrlódás lehetősége, mint a tizenévesek esetében, akik többnyire egy fedél alatt lakna szüleikkal.

Amennyire fontos szerepet tölt be a *családi biztonság* (szülők, testvérek) a fesztiválózó fiatalok értékrendjében, annyira háttérbe szorul a saját család illetve családtervezés gondolata. Nem azért, mert nem tartják fontosnak, hanem inkább azért, mert nem érzik felkészültnek magukat. Míg a tizenévesek (érthető módon) fontolóra sem veszik például a házasság, gyermeknemzés lehetőségét, addig a huszon- illetve harmincévesek körében komoly problémaként (önmegvalósítás akadályaként) merül fel a családalapítás kérdése, hiszen egyöntetűen kinyilvánították, hogy még éretlenek, nincsenek felkészülve sem anyagilag - sem érzelmileg, sokan még továbbtanulnának, így a saját család gondolatát megtoldják további 5-10 évvel.

Mikor szeretnétek családot?

Orsi: „Én idén kezdtem el gondolkodni rajta, de nagyon távol érzem magamtól a dolgot.” István: „Én nem kezdtem el ezen gondolkodni...még túl ko-

rai. ” (gúnyosan vigyorog) Orsi: „Én úgy 30 éves koromra saccolom a dolgot, hogy talán addig lesz valami. ” István: „Háát, én próbálom húzni, amíg lehet (kacagnak)...későn érő típus vagyok. ” (Orsi 26 és István 23, Balaton Sound 2008)

Bori: „Nekem van barátom, de még túl friss, nem tudom még elképzelni vele. Nem nagyon voltak tartós kapcsolataim még, pár hónaposak voltak” (kuncog). Ildi: „Nem tudom, hogy egyáltalán el tudnék-e képzelni egy férfit magam mellett, hogy igen, ez mellett kitartok. Volt egy 5 éves kapcsolatom...de ...sok volt már a sógorasszony és nem tudtam kinek kell már köszönni. ” (Bori 23 és Ildi 32, Félssziget 2008)

Mikor szeretnék saját családot?

Bogi: „Hát, majd huszonéves kor után, gondolom, főiskola után”. Attila: „Az felelősséggel jár, nem lehet kiruccanni egy hétre csak úgy külföldre, 25 éves korom után talán...” (Bogi 16 és Attila 18, Sziget 2008)

„A sulit mindenképp szeretném befejezni, egyetemre is szeretnék menni. Én azt gondolom, hogy mindig kell legyen egy B terv. Szerintem az, hogy férjhez menjek, nekem úgy tűnik, hogy annyira nem nyújt biztonságot, jó lenne meg minden, de nekem kell legyen egy B terv, hogy legyen mire alapozzak és csak rajtam múljon. Tehát a karriert előbbre helyezem, mint a házasságot. (...) Hát igazából nem gondolkodtam, hogy milyen lenne a saját családom. Egy ideig úgy gondoltam, hogy nem is szeretnék gyereket, most már nem tudom, most már felmerül annak a lehetősége is, hogy szeretnék. ” (Magdi, 17, Félssziget 2007)

„Én azt szeretném, hogy a családomnak mindent megadjak. Nem úgy, hogy most megnősülök, megvan a család és semmi sehol. Nem lehet a semmiből egy családot alapítani. Főleg gyereket addig nem akarok, ameddig tudom, hogy nem tudok mindent megengedni. ” (Sándor, 20, Félssziget 2007)

A család tehát nemcsak támaszként, de mint életcél is megjelenik a fiatalok jövőképében. Azonban, amilyen nagy hangsúlyt fektetnek a fesztiválózó fiatalok a családi biztonság fontosságára, annyira háttérbe szorul a családalapítás gondolata a fiatalok életterveiben. Interjúalanyaim többsége, bár rendelkezett családalapítási szándékokkal, ennek időpontját csak a távoli jövőben határozták meg. Addig ugyanis sok időre és tapasztalatra van szükségük, hogy megteremtsék a családalapításhoz szükséges feltételeket (pl. biztos munkahely), illetve anyagi javakat (pl. saját lakás), és lelkiileg is felkészüljenek a szülői feladatra. Sokan az önmegvalósítást helyezték a családalapítás terve elé, hangsúlyozván, hogy a gyermekvállalás felelősséggel jár, de a felelősséghez, úgy tűnik, stabil önkép is kéretik. Ezt bizonyítja a *belső harmónia* értékre adott igen magas átlag (lásd 1. táblázat), ami

a szigetes fiatalok esetében meg is haladja a *családi biztonság* értékátlagát. Úgy tűnik, hogy a fesztiválózó fiatalok elsősorban saját lelkivilágukban akarnak rendet teremteni, és csak utána merészkednek utódokat vállalni. Ez igen felelősségteljesen hangzik, azonban kérdéses marad az önmegvalósítás időtartama, van-e az önismeretnek egyáltalán végstádiuma?

A fesztiválózó fiatalok számára a család, mint érték szorosan összefonódik a barátok érték kategóriával. Bár az értékesztben az *igaz barátság* értékátlaga jóval magasabb, mint a *családi biztonság* értékátlaga, az interjúkból azonban az tűnik elő, hogy a barátok és kortársak egy rossz családi környezetből érkező fiatalnak a menedéket, egy harmonikus családi háttérrel rendelkező fiatal számára pedig kiegészítő, harmonikus életérzést erősítő funkcióval jelenik meg.

„Barátok, abból a szempontból fontosak, hogy ők tartanak ilyen szociális környezetet körülöttem, ők rángatnak el buliba, magamtól nem vagyok ilyen nyitott és szociális egyén...Ide is ők hívtak.” (Máté 21, Balaton Sound 2008)

„Én egyébként nem vagyok túl szociális, elég nehezen nyitok, egyáltalán hogy megbízzak és barátok legyünk. A barátság nem egy olyan dolog számomra hogy mész és leszeded a fáról. Ha olyan az a barát, akkor ki kell tartás mellett. Az én legjobb barátom elemista korom óta kitart mellettem, mindig ő húz ki a szarból, mindig hozzá fordulhatok, nem egy beszédes típus, mint én, mindig végighallgat, de eddig mindig ő volt, aki mindig segített, ha bajban voltam.” (Koszi 19, Fél-sziget 2008)

„Hülyékkel nem nagyon barátkozunk és értelmesen viselkedünk...most nem azt mondom, hogy számunkra a legfontosabb érték az értelem, mert elitistán hangzik, de a barátok minősége és hogy mi is önmagunkkal megüssünk egy bizonyos mércét másokkal és önmagunkkal szemben.” (Peti 19, Balaton Sound 2008)

A barátság „egyike a legjobb dolgoknak, amelyeknek részese lehetsz az életben. Más, mint a család, a család az alap, és a barátság az, amit magadtól választasz. A barátodat te választod meg, de a család, olyasmi, ami már életed kezdetén megadatik.”¹⁶ (Simon 22, Sziget 2007)

„Igazi barátság hosszú távon alakulhat ki, idő kell ahhoz, hogy egy barátság kifejlődjön, idő kell ahhoz, hogy eljuss egy olyan pontra, hogy valakivel összeveszel, megharagszol, és másnap azt mondod, hogy jól van, nem számít, hagyjuk a francba. De például egy haverral, ha összeveszel csúnyán, megeshet, hogy nem beszélsz vele soha.” (Orsi 23, Fél-sziget 2007)

¹⁶ „It's one of the best things that you can have in the life. It's different than the family, the family is the basic and friendship is that you choose for yourself. Your friend you chose for yourself, but your family is something that you get from the start of your life”.

Többen kihangsúlyozták, hogy egy igaz barátot a bajban lehet megismerni, nem ivás és szórakozás közben, mert a barátság „*egy olyan család, amit te magadnak választasz*”. Az igazi barát interjúalanyaim szerint az, aki „*szeretni tud azért, ami vagy*”, aki megértő, segít, tanácsot ad, aki „*a legboldobabb ötleteidet is támogatja*” és a bajban is veled tart. Antónia (22) úgy határozta meg a barátságot, mint egy kötelék, ami sosem szakad el, mint egy olyan kapcsolat, ami még a szerelemnél is tisztább. Elmesélése szerint legjobb barátnőjét még kislánykorában ismerte meg, és a világ végére is utána menne, ha bajt érezne. Roland (19) szerint a barátság önfeláldozást is jelent, azaz hogy „*felajánlj valamit és ne várj cserébe semmit*”. Az igaz barátságra adott értékátlag a 2007. évi szigetkutatás értékesztjében az első helyre került, úgy a magyar, mint a külföldi fiatalok körében. Kivételt képeznek a román fiatalok, esetükben ugyanis az igaz barátság értékátlagát megelőzi a szabadság értékátlaga, a különbség azonban elhanyagolható (lásd 1. táblázat). A nemek közti igaz barátságra adott értékátlagokat tekintve nem találunk figyelemre méltó különbséget, korcsoportok alapján viszont igen. Az értékeszték (lásd 3. táblázat) alapján az tűnik fel, hogy a fiatalabb generáció esetében a legmagasabb a barátokra adott értékátlag, ez pedig azal magyarázható, hogy a családi konfliktusai, lázadó pubertáns érzések és iskolai korszakjuk miatt inkább a kortárs csoportban találnak megértésre, ami ugyanakkor sok veszélyt is hordozhat magában (például egyre fiatalabb korban próbálják ki a drogok különböző fajtáit). Akik pedig nem tudnak beilleszkedni egy-egy társaságba, több esetben elmagányosodhatnak, elidegenedhetnek és például az Internetfüggőkké illetve virtuális játékok rabjává válhatnak (Szabó: 2005: 269-270.).

SZABADSÁG

A szabadság különösen fontos érték a fesztiválózó fiatalok életében, amit nemcsak a 2007. évi értékeszt, de a szabadságvágytól átítatott interjúk is bizonyítanak.

*„Szabadnak lenni, olyan emberekkel lenni, akiket kedvelünk, hogy azt dolgozzunk, amit akarunk, ott éljünk, ahol akarunk, azt csináljunk, amit akarunk. ... Mert, mi franciák, bárhova utazhatunk, bárhol élhetünk, de vannak emberek, akik ezt nem tehetik meg... van pénzünk idejönni a Szigetre, azt tehetünk, amit akarunk... A kultúra nagyon fontos, hogy érdekes dolgokat tanuljunk, az életről mindent megtanuljunk, ez a legfontosabb... és a család, barátok, és persze, a szabadság mindenhol.”*¹⁷ (Tim 20, Sziget 2008)

---

¹⁷ „To be free, to be with people who we like, to work what we want, to live where we want, to do what we want. ... Because, we French people, we can travel anywhere and we can live everywhere, but there are people, who can't do this... we have money to come here at the Sziget, we can do what we want... Culture is very important, to study interesting things, to learn everything about life, this is the most important... and family, friends and to be free of course.”

A szabadságot különböző dimenziókban is hangsúlyozták, akarati-, gondolati-, választási- vagy cselekvési szabadságot egyaránt fontosnak tartották. Az élet minden területére (politika, vallás, sajtónyilvánosság, véleménysszabadság stb.) belépést, ugyanakkor kilépést (pl. örök házasság, „soha” „mindig” fogadalmaktól vagy bármilyen kötelezettségtől mentes életvitelt) kívántak. Az interjúalanyaim élettörténetéből erősen kirajzolódott a mindenben túlszárnyaló szabadságigény, hangsúlyozva, hogy senki kedvéért és semmilyen szinten nem szeretnék magukat lekötni, ugyanakkor többen magányosnak vallották magukat. Hiányolták a partnert az életükből, de az életre szóló elköteleződés gondolata ijesztőnek hatott számukra. Ez a különös paradoxon megmutatkozik az értékesztek eredményeiben is, ahol a szerelem és a szabadság értékátlagai igen magasak és közel azonosak. Mind a Szigeten, mind a Fél-szigeten a 4,60 körüli átlaggal illették a „szerelem, boldogság” értéket, kivételt képeznek a Fél-szigeten tartózkodó román fiatalok, akik csupán 3,94-es átlaggal viszonyultak az említett értékhez (lásd 1. táblázat). Ha azonban megfigyeljük a korcsoportok közötti különbséget, észrevehetjük, hogy a román fiataloknál éppen a legfiatalabb korosztályhoz tartozó fiatalok értékelték a legalacsonyabbra a szerelemet, méghozzá többségében a fiúk. Ez pedig megmagyarázza az értékesztben megfigyelhető értékelési különbségeket, hiszen a gimnazista fiúk életében köztudott, hogy nagyobb szerepet töltenek be a kortárs barátok és a szórakozás. Az adatbázisból az is kiderül, hogy azok a fiúk, akik 1-re értékelték a szerelem, boldogság értéket, kontrasztként 5-re értékelték a szabadság értéket. Ha megtekintjük a nemek közti viszonyulási különbséget, azt tapasztaljuk, hogy a nők számára valamivel fontosabb helyet foglal el a szerelem, boldogság értéke, mint a férfiak számára. De ez az adat is torzíthat, ha figyelembe vesszük azt a tényt, amit már a család biztonsága értéknel is hangsúlyoztam, hogy a fiúkat másképp szocializálják, mint a lányokat, illetve – mint interjú tapasztalataim is bizonyították – a fiúk kevésbé tudnak nyitottan beszélni érzéseikről, egyesek szégyellik, titkolják, másoknak pedig nehezebb esik kimutatni.

HAGYOMÁNYOK, VALLÁS

Az ifjúságkutatók többnyire megegyeznek abban, hogy a fiatalok életében visszaszorultak a hagyományosnak tekintett értékek, és helyettük a nihilista, hedonista, materialista javak hajszolása került előtérbe (Szabó 2005: 266). A tradicionális értékek valóban háttérbe szorultak a fesztiválózó fiatalok életében (ezt bizonyítják interjúim és a Sziget 2007 illetve Fél-sziget 2007 kutatások eredményei is), de ez inkább csak egy tendencia, hiszen ezen a területen is észlelhetünk kor-, nembeli és nemzetiségi különbségeket. Az interjú tapasztalataim azt mutatják, hogy a fiatalabb korosztály kevésbé nyitott a hagyományörzésre, a tradíciók iránti érdeklődés és tisztelet inkább az idősebb generációra jellemző. Ugyanígy megfigyelhetünk nemek közti különbséget is, bár a nők - tradíciók és vallás iránti - kötődése már a mindennapi életből is gyakran egyértelművé válik. Sokkal nagyobb jelentőséggel bír azonban a nemzetiségi

különbség. Akárcsak a beszélgetésekből nyert információk, úgy az értékeszték (lásd 1. táblázat) arra utalnak, hogy az erdélyi magyarok életében még igen fontos szerepet játszanak a hagyományok tisztelete (3, 77-es értékátlag), de már kevesebb jelentőséggel bír a magyarországi magyarok (3, 66-os értékátlag) vagy az erdélyi románok (3, 58-as értékátlag) és végül legkevésbé a külföldiek számára (3, 32-es értékátlag).

„Fontos, járok népi táncra, népi bútorfestést is művelem, népdalokat énekelek, udvarias vagyok, bár előfordul, hogy sietek. Az ünnepeket is nagyon szeretem és tisztetem.” (Noémi 22, Félssziget 2007)

„Nagyon jó dolog a hagyományörzés. Ami után befejezem a tizenkettediket, elkezdem a lovaglást és az íjászatot. Karácsony, Húsvét szép a maga módján, de kár hogy nem tartjuk meg rendesen. A Karácsonyban az a szép, hogy ott az egész család. Húsvétkor ott vannak a locsolók. Ennyi év néptánc alatt volt vagy hatfajta viseletem otthon. Az osztályom háromnegyede már táncolt valamit. Annyira hagyományos, hogy hozzám Húsvétkor egy veder vízzel jönnek és nem kölnivel.” (Tekla 18, erdélyi magyar, Sziget 2007)

Ezzel szemben a budapesti Anita (16) egyenesen elutasította a néphagyományokat:

„Nem vagyok nagy hagyománytartó, örülök, hogy ebben a korban élek. Régebb megmondták, hogy kivel házasodjanak, szerintem nem volt jó. Fontos, hogy a Karácsonyt együtt töltsük a családdal. Népmese, népviselet... hát szerintem, gáz. Amikor meghalt a dédmamám, sirató asszonykórus vette körbe, és elég érdekes volt, inkább lehangoló.”

Hasonló véleménye volt a román nemzetiségű Moni-nak (17, Félssziget) is:

„A hagyományok nem tűnnek valami nagyon fontosnak...a világ fejlődik és egy adott pillanatban minden elvesztődik...kell a fejlődés!”¹⁸

Míg a külföldi interjúalanyaim közül többen nem igazán értették a tradíció szó valódi értelmét, addig az erdélyi magyar interjúalanyok közül többen felhoztak akár magánéleti példát is. Ha tradíciókról volt szó, a külföldiek inkább a világszerete népszerű és ismert ünnepekre gondoltak, mint a Karácsony vagy a Húsvét, az erdélyi magyarok viszont inkább néphagyományokból, népszokásokból, ősi hiedelmvilágból hoztak példákat.

Hasonló eredményt kapunk, ha megfigyeljük az udvariasságra adott értékátlagokat: az erdélyi magyarok értékelték a legmagasabbra (4, 25), majd a magyarországi magyarok (4, 06), az erdélyi románok (3, 97) és végül a külföldiek (3, 77) értékelték legkevésbé. Picit változik a sorrend a vallásos hit tekintetében, annyiban, hogy az erdélyi román fiatalok magasabbra értékelték a vallás fontosságát, mint a magyarországi

¹⁸ „Tradiția nu mi se pare ceva foarte importantă...lumea evoluează și la un moment dat totul o să piardă... trebuie să evoluăm!”

magyarok, akiket ez utóbbi esetben sokkal kisebb értékátlag-különbség választott el a külföldi szigetlakóktól, de a román fiatalokkal készített interjúk ezt az eltérést nem támasztották alá. Míg a román interjúalanyok semmiféle érdeklődést nem mutattak a vallás irányába, az erdélyi magyar interjúalanyaim – bár nem tartották magukat vallásosnak - mégis mutattak valamiféle kötődést az egyházak és szertartások iránt:

„Nekem vallásos a családom és ezt az értéket is a családból hoztam. Református vagyok, régebb sokat jártam templomba, de most egy kicsit kevesebbet és református liceumba jártam, ezért szokásos program volt, hogy reggel áhítat, imádkozás...van hitem, de én sem pont úgy hiszem, mint ahogyan a Bibliában írják.” (Bori 23, Félsgiget 2008)

A fesztiválózó fiatalok nagy többsége bár elutasította az egyházakat, a szertartásokat, a papokat, mégis hitet mutattak valamiféle emberfeletti entitás irányába. Istent azonban nem a Bibliából ismert teremtként, hanem egy meghatározhatatlan felső erő formájában képzeltek el.

„Aztán 15 évesen megkeresztelkedtem, rendszeresen jártam templomba és onnantól kezdve, hogy volt a határon túli magyarokról szóló népszavazás, azt mondta a pap, hogy aki nem szavaz igennel, az nem hisz istenben...na ekkor én felálltam és kimentem, azóta sem voltam. Aztán amikor rájöttem, hogy miről szól az egyház, elmaradoztam, a Hiszek egyből mindig kihagyom a „hiszek az egy szent katolikus anyaszentegyházban” Most deistának vallom magam, mert az egyházban nagyon csalódtam.” (Emese 19, Sziget 2008)

„Hát én nem járok templomba...van egy jó barátnőm, aki rettenetesen vallásos, minden vasárnap reggel megy és sokat szoktunk erről vitatkozni, mert a világ legnagyobb humbugja ez a kereszténység.” (Viki 19, Balaton Sound 2008)

Pityu: „Hiszünk valamiben, nem tudjuk, hogy mi az, de nem is adunk nevet neki, nem is fontos.” Koszi: „Mindenki érzi, hogy valami felette kell legyen. Az lehet Devla, Jahve, mindenki elnevezi, hogy akarja. Én nem akarom elnevezni...mert az egyház, a vallás, az egy agymosás, egy felekezethez tartozni butaság...szerintem na, hülyeség a reformáció is, egyáltalán valami, ami meg akar osztani téged egy csoportba, csoportba akar terelni, az nem jó.” (Pityu 26 és Koszi 19, Félsgiget 2008)

„Nem vagyok vallásos, nem tudom, hogy hiszek vagy sem, dilemmában vagyok, valószínű, hogy létezik valamiféle magasabb rendű entitás, nem kell feltétlenül Isten legyen, de valami van fent.”¹⁹ (Moni 17, Félsgiget 2007)

¹⁹ „Nu sunt religioasă, nu știu dacă cred sau nu, sunt în dilemă, probabil că există ceva entitate supremă, nu trebuie să fie neapărat Dumnezeu, dar e ceva sus”.

PIAC ÉS MÁRKAVILÁG

A gazdaság globalizálódásával a piac és a fogyasztó életforma is globálissá vált. A piac szereplői (pl. a fesztiválózó fiatalok) a bőség társadalmában élnek, ezért nem spórolás, hanem a rendkívüli méreteket öltő fogyasztás jellemzi őket. Gábor (2005: 22) szerint a mai világban minden ideiglenes, a célok gyorsan változnak és kevés idő áll rendelkezésre, ezért a fogyasztói értékek felülkerekednek a hagyományos értékeken. A szigetlakók karakterisztikus vonása a korai személyi önállósodás és gazdasági autonómia, ami pedig azzal jár, hogy a fiatalok egyre hamarabb kerülnek kapcsolatba a piaccal. A piac pedig annyira befolyása alá keríti a fiatalokat, hogy tudattalanul is egyfajta istentudatot képez bennük, a hagyományokat, tradíciókat és szokásokat észrevétlenül megsemmisíti, helyettük új hagyományokat épít (pl. Valentin nap, Halloween), és minden fájdalomra gyógyírként ható fogyasztásra buzdít.

A Szigeten, a Fél-szigeten és a Balaton Soundon mindenki fogyasztó. Ez a fajta szabadság kötelező, hiszen mindhárom fesztivál a piac segítségével nyert támogatást és került a köztudatba, ezért a piac nyújtotta kínálatot kénytelenek fogyasztani. Slater (2005: 201) szerint semmi köze nincs a fogyasztásnak a fejlődéshez, sokkal inkább kapcsolódik az élvezetekhez, választási lehetőségekhez és kényelemhez. De a „fogyasztásban fellelt identitás és önállóság érzete folyamatos fenyegetésnek van kitéve (...), vajon a fogyasztás a manipuláció vagy a szabadság szférája, hogy vajon a fogyasztó uralkodó vagy alattvaló, aktív vagy passzív, kreatív vagy külső tényezők által meghatározott?” (Slater 2005: 204). Hasonló dilemmát vet fel Hankiss Elemér a Proletár reneszánsz című könyvében (1999). Szerinte napjaink civilizációs válságát kettős tendencia jellemzi: a bomlodozó, hagyományos európai civilizáció és a késő, huszadik századi civilizáció, a most kialakuló fogyasztói kultúra párhuzamos áramlata hozta létre a „történeti jelentőségű, drámai civilizációs váltást” (Hankiss 1999: 25-26). Hankiss szemléletesen mutatja be a hagyományos és új értékek egyidejű ellentmondását:

Hagyományos ↔	Új
Szeresd felebarátodat!	Szeresd önmagad!
Áldozd föl magad!	Valósítsd meg önmagad!
Korlátozd vágyaidat!	Éld ki szabadon vágyaidat!
Légy becsületes!	Légy sikeres!
Engedelmeskedj!	Te vagy a világ ura!
Dolgozz!	Élvezd az életet!
Takarékoskodj!	Fogyassz!
Becsüld meg azt, amid van!	Szerezz minél többet!
Teljesítsd kötelességedet!	Védd jogaidat!
Bűnös vagy!	Ártatlan vagy!

Törődj az elesettekkel!	Mindenki a maga szerencsésének a kovácsa
Az élet szenvedés	Az élet gyönyörűsége kaland
Az élet célja az üdvösség	Az élet célja a boldogság
Az ember halandó	Sose halunk meg

Forrás: Hankiss (1999: 26)

Míg a hagyományos értékek és célok mögött önfegyelem, munka, társadalom és alapvető értékek tisztelete, a takarékoság, szerénység és alázat dominál, az új értékek ennek ellenkezőjét harsogják és az önzést, vágyak és ösztönök szabad kiélését emeli központi, pozitív értéké. „Mert a mai ember már nem a túlvilágon, hanem ezen a világon, ebben a rövid életben akarja megtalálni önmagát, önnön életének értelmét, az élet teljességét” (Hankiss 1999: 27). Ehhez kapcsolódik tehát a bőség társadalmában felnőtt fiatalok új izgalmak iránti vágya (*érdekes-változatos élet*), szabadságvágya, mérhetetlen fogyasztása, élményhajszolása és a hiány-társadalmat még megelő, idősebb generáció piactól és fogyasztástól való tartózkodása. Az interjúk azt mutatják, hogy a legfiatalabbak inkább aktív fogyasztók, ismerik a piaci kínálatokat, fontosnak tartják a márkákat, reklámokat és – mint ahogyan a későbbi adatelemzés során kiderül – inkább materiális értékeket (*szépség, gazdagság, luxus, karrier*) preferálnak. Az idősebb fesztiválózók – akiket nevezhetünk passzív fogyasztóknak, mert kényszerből fogadják el a fesztivál piaci jellegét – nem olyan tájékozottak a márkák világában, a fiatalabbakhoz képest inkább posztmateriális és tradicionális értékeket képviselnek. 2007-ben a Szigeten és a Fél-szigeten is találkozhattunk piackonform illetve piacot, reklámokat, divatot elutasító fiatalokkal is, 2008-ban viszont már túlsúlyba kerültek interjúalanyaim körében a piacorientált fiatalok. A legújabb fesztivál, a Balaton Sound tökéletes példája annak, hogy a piac és annak eszköze, a média illetve a reklámok milyen nagy befolyást gyakorolnak a fiatalság külső megjelenésére, életmódjára és gondolati világára. Mint ahogy fenti képek mutatják, a Balaton Sound fiatalságának különösen fontos a minőség, ami számukra márkanévvel fonódik egybe. Az új fiatalság, a legfiatalabb fesztiválózó korosztály a használati árucikkek neveit is márkanévvel helyettesítik. Nem telefont vesznek, hanem Nokiát, nem autót, hanem BMW-t, nem táskát, hanem egy Louis Vuitton, nem csak egy egyszerű órát, hanem Swatch-ot, nem akármilyen parfümöt, hanem Chantel, és nem egyszerűen csak ruhát, hanem az ismert médiasztár és divatisten, Karl Lagerfeld kollekcióját hordják. A szépség, divatos megjelenés, márkás státuszszimbólumok mellett intenzíven megjelent a kényelem, mint érték. A Balaton Soundon többen kifejezték a kényelem iránti igényüket, de kevésbé ruhákban, hanem pl. utazásban (repülővel), szállásban (hotelban) vagy kapcsolattartásban (pl. mobil internet). Szépség és kényelem iránt elkötelezett fiatalok a Szigeten és a Fél-szigeten is megjelentek, de messze nem olyan hangsúlyban, mint a Balaton Soundon, ahol már a fiatalok külső megjelenése is egy másfajta (nem az eddig megszokott Sziget - Fél-sziget táborozáshoz hasonló) életmódról árulkodott:

„Úgy konkrétan nem követem, hogy megnézzem a Google-n, de általában divatos helyeken szoktam vásárolni, relatív drágán...egy-egy pólóért még hajlandó vagyok kiadni 10-15000 Ft-ot...de ez úgy van, hogy inkább veszek 10000-ért olyant, ami tetszik, mint kettőt, olcsóbbat, ami annyira nem. Milyen márkákat kedvelsz? Fontos, hogy olasz legyen, kedvencem a Gas, Replay, Benetton. Az olasz cuccokban azt szeretem, hogy mindig van bennük egy kis túlzás, de mindig jól el van találva, hogy meddig lehet elmenni a túlzással. (...) „Az apu barátnője az Avonnál dolgozik és hoz krémeket, azzal szoktam kengetni magam, használok arclemosót, hajhabot is...azért nem alszom uborkakarikákkal az arcomon, de pár arclemosót, ami nem szappan, azt szoktam használni. Meg borotvahabot szoktam olyant venni, ami nem teszi tönkre a bőrömet, mondjuk Vichy, Nivea borotvagél, aftershave balzsam, ami alkoholmentes testápoló, fertőtlenítő, mert ugye ott vannak a Tesco termékek, amin azt írja, hogy ha bőrre kerül, azonnal mossuk le...elég gyanús használati utasítás egy borotvahabnál...inkább nem próbálom ki. Pár drogériában már megkérdeztem, hogy van-e olyan spray, amiben nincs alumínium és nem tudták megmondani, mert azért nem buli alumíniumot fújni az ember hóna alá, több orvostól hallottam, hogy az rohadtul nem jó” (Peti 19, Balaton Sound 2008)

„Ha meglátok valamit és nem túl drága, azt is megveszem, ha tetszik...adnak pénzt és tudok venni normálisabb cuccokat a bevásárlóközpontokban meg az Aréna Plazában, az most a legnagyobb még Közép-Európában is, ott van Springfield, Armani, Peek and Cloppenburg.” (Balázs 19, Balaton Sound 2008).

„Nekem gyakran van egy konkrét elképzelésem, hogy mit vennék, de azt sosem találom meg, de van olyan, hogy csak vásárolni akarok és azt veszem meg, amit találok éppen, de rendszerint ilyen bevásárlóközpontokba járok vásárolni: Zara, Mango, Promot, de nem veszem a fáradságot, hogy ilyen egyedi cuccokat áruló boltokba járjak. (...) Illatokból a Nina Riccit kedvelem.” (Orsi 26, Balaton Sound 2008)

A szépség és fiatalság mulandó ám, ezért a külsőségekre hangsúlyt fektető fiatalok számára az öregség, halál és betegség jelenti a legkomolyabb félelmeiket. Ennek érdekében erőteljesen megjelent a legfiatalabb fesztiválózók életmódjában a kozmetika, a plasztikai műtét nyújtotta változás, a fiatalság, mint érték, az egészségkultusz (étkezés, testedzés, lelki-egészség), biovilág, természetközelség (ökotrendek, zöldszelelet) és spiritualitás (stresszoldás):

„Hipochonder vagyok, állandóan félek a betegségektől, most is felhívtam anyámat, hogy vannak valami sárga foltjaim, biztos májfoltok, sokat iszom,

erre anyám megkérdezte, hogy nem szoktam rekeszeket pakolni, mondom de igen... meg ilyenek... rettenetesen hipochonder vagyok, bár károsítom magam, de fontos az egészség. (...) Szerintem mindenki...néha depressziós állapotban gondolkodom azon, hogy vajon meddig fogok élni, meg mi lesz... rettenetesen megijeszt az öregség...nagyanyám 14 éve özvegy, egyedül él Tolna megyében betegen, és már 80 éves, nem is, 82...ezen mindenki gondolkodik..." (Viki 19, Balaton Sound 2008)

„Hát lehetne jobb is, de... az egészségem nem jó... szedek gyógyszert, sok vitamint, étrend kiegészítőt, orvoshoz járok, meg kell gyógyulnom, mert nem jó ez így... nem fordítok sok energiát az egészségemre, pedig nagyon fontos szerintem." (Máté 21, Balaton Sound 2008)

„Én félek, mert nem akarok gyógyós nagypapa lenni, szellemileg változik az ember, mert lehet, hogy nem is tudom, hogy mi zajlik a kívülágban. Remélem, hogy velem nem történik meg ilyesmi. Végig gondolkodó ember leszek... de nem akarok nagypapa lenni. Én mindig ódzkodtam az öregektől, olyan csúnyák... a nagypapámat sem szerettem... nem mondtam szemébe, de nem szerettem ott lenni, mert bűdös öregség volt." (Attila 18, Sziget 2008)

„Odafigyelek, hogy mit eszem, csak barnakenyeret és elég sok zöldséget, gyümölcsöt eszem, sokat járok bioboltokba, tejet például nem iszom, csak szójatejet, mert a felnőtt emberi szervezet nem tudja feldolgozni a tehéntejet, csak a gyerekeknél termelődik az a...ami lebontja a tejet. Főként ásványvizet iszom, meg amit szeretek az a barackos Ice tea, de próbálok leszokni róla, alkoholt csak alkalmanként, mostanában bort iszom, édes borokat, kannás borokat nem igazán." (Rita 23, Balaton Sound 2008)

NACIONALIZMUS, ELŐÍTÉLETEK

A magyarok (erdélyiek és magyarországiak egyaránt) illetve a román fesztiválózó fiatalok sokkal nagyobb arányban mutattak távolságtartást és bizalmatlanságot más nemzetiségek és etnikumok iránt, mint a külföldiek. A Fél-szigeten a cigányok és a románok kerültek célpontba. Bár több erdélyi interjúalanyom hangsúlyosan kijelentette, hogy nem előítéletes és elítéli a diszkriminációt, a beszélgetésekből kiderült, hogy tudattalanul mégiscsak különbséget tesznek. Ezt az észrevételemet támasztotta alá Veres Valér (2005) is az erdélyi magyarok nemzeti identitásának vizsgálata során, bár szerinte az erdélyi magyarok előítélete elsődlegesen inkább a románokat, és csak másodlagosan érinti a cigányokat (2005: 80). Azt is kihangsúlyozza, hogy bár a magasabb iskolázottság mérsékeli a sztereotip gondolkodást, a magyar értelmiség gyakorlatilag alig identifikálódik a román állampolgárság-

gal, ezért hazájukként Románia helyett inkább Erdélyt jelölik meg (2005: 95). A Félssziget 2007 adatbázis aláírásmoztotta Veres Valér utóbbi gondolatát, ugyanis a többségben magyarul területekről érkezett fiatalok magukat erdélyi magyarnak illetve székelynek címkézték, elutasítva a romániai magyar megnevezést. Románokkal szembeni diszkriminációt is inkább a székelyföldi interjúalanyaim tanúsítottak:

„Hát a románokat, azokat nem szeretem. Valahogy olyan antipatikusak. Nem mondhatom azt, hogy volt rossz élményem, de valahogy olyan antipatikusak. De van bennük is egy olyan antipatizmus, hogy te magyar vagy, s lenéz. A vallás nem érdekel engem, nem nézem, hogy ki milyen vallású. És milyen bizalommal fordulsz különböző etnikumokhoz pl. cigányokhoz? Semmilyenel. Nemhogy bízzak bennük, nagyon gyűlölöm őket.” (Sándor, 20 Félssziget 2007)

A cigányokat vagy cigány származásúakat azonban nemcsak a székelyek, de magyarországi magyarok és erdélyi románok egyaránt elutasították. Ez a tapasztalatom valamelyest ellentétes a Veres Valér megfigyelésével, aki szerint az erdélyi magyarok elsősorban a románokkal szemben érznek előítéletet, de figyelembe kell vennem azt a tényt, hogy Valér a Mozaik 2001 kutatás alapján, teljes erdélyi magyar ifjúsági mintával dolgozott, ami akár lehet ellentétes is az én részleges, csupán fesztiválózó, középosztálybeli fiatalokra vonatkozó marosvásárhelyi mintával.

„Hát az egy vándorló nép volt, és nincsenek meg azok az erkölcsi elemek, amik beilleszkedéshez kellenek. ... A kultúrájukból adódik, hogy ilyenek... fehérek között is vannak anarchisták, de ők többen vannak és...a törvénynek valahogy rosszul hatnak...csinálnak egy csomó gyereket, és akkor felveszik a mindenféle jutalékot...ez pofálanság, mert a rendesen dolgozó emberek adójából élnek....és érdekes, hogy egyetlen normális cigánnyal nem beszéltem még.” (Attila 18, Sziget 2008)

„Barátkoztam olyan emberekkel (cigányokkal), akiket kétszer is megbántam. A kisebbik bátyámat terrorizálják, zsarolják, fenyegetik, kihasználják, gyakorlatilag most abbahagyta a főiskolát, hogy nekik pénzt tudjon keresni, elnyúlja a kocsikat, telefonokat, hiteleket, terrorizálják a családunkat... tegnap este lementünk a Zöld Pardonba, Helga véletlenül kiöntötte az egyik cigánylány piáját, az meg elnyomta a hátában a csikkét.” (Emese19, Sziget 2008)

„Én annyira nem rajongok értük, még azt sem mondanám, hogy közömbös vagyok velük szemben. Mert hát személyes tapasztalatokra alapozva azt kell mondjam, hogy kettőből kétszer raboltak ki cigányok. És ilyen beidegződés

szinten, hogyha meglátok ilyen melegítő s cigányokat, akkor a szemem sarkából azért odafigyelek, hogy azért mégis. (...) Hát a cigányokat nem csípem, mert nem tudtam bennük kellemesen csalódní, de egyébként meg persze az ilyen nemzetekhez kötődő, sztereotípiákon alapuló vicceket azért szeretem, de remélem, hogy azért ez még nem bűn, hogy a franciák fenn hordják az orrukat, a zsidók gazdagok stb.” (Peti 19, Balaton Sound 2008)

„Abban a bárban, ahol dolgoztam, oda jártak cigányok is. Megvan a saját világuk, annyit és addig alkalmazkodnak, amíg nekik jó, legalábbis én így láttam. Ha megkapod a hangot velük, az jó, de barátod soha nem lesz...amíg nekik jó, megbízatsz bennük, mihelyt nem érdeked...” (Ildi 32, Félisziget 2008)

„Hát, hogy éppen egy bajszos roma legyen...nem tudnék...barátnak igen, talán barátnak, de nem szeretőnek. Más kultúrájuk van... lehet, hogy én nem tettem fel jól a kérdést, de nem tudnék integrálódni a cigány kultúrába.”²⁰ (Moni 17, Félisziget 2007)

A külföldiek nem mutattak semmilyen ellenszenvet a cigányokkal szemben, sőt kihangsúlyozták, hogy a cigánymuzsikára isteni jókat tudnak bulizni, nem sokat tudnak a kultúrájukról, de nyitottak és szívesen megismerkednének velük.

„Nos, mit mondhatnék...nem sokat tudok a cigányokról, mégcsak nem is találkoztam velük, habár hallottam, hogy Kelet-Európában nem fogadják őket szívesen. De... az a sátor, ahol cigány zenét játszanak, profi. Imádom. Meg a barátaim is, sokat táncolunk és énekelünk ott. Nagyon jó ott a hangulat.”²¹ (Matthias 24, Sziget 2008)

„Hallottam, hogy Romániában nagyon nehéz nekik, mert a romániaiak nagyon előítéletesek. De mi nem ismerjük ezt a problémát Németországban, mert ott nincs túl sok cigány.”²² (Alex 23, Sziget 2007)

²⁰ „Să fie chiar rom cu mustață...nu pot...prieten da, dar nu ca iubit. Au altă cultură... poate n-am pus eu bine problema, dar n-aș putea să mă încadrez în cultura țigană.”

²¹ „Well, what can I say...I don't really know much about gypsies, I haven't even met them, although I heard, that they are not welcome in Eastern Europe. But... that tent, where they play gypsy music, it's cool. I love it. My friends also, we dance and sing a lot there. The atmosphere there is great.”

²² „I heard that in Romania is very hard for them, that Romanian people are very discriminative. But we don't have this problem in Germany because we don't have many gypsies.”

MATERIALIZMUS: GAZDAGSÁG, PÉNZ, HATALOM

Pénz kell az élethez. Ez kétségtelen, nem is ez a kérdés, hanem az, hogy mennyi. Logikusnak tűnik, hogy a hátrányosabb anyagi helyzetben levők nagyobb hangsúlyt helyeznek a pénzre, mint azok, akiknek kedvező anyagi feltételek adtak. Ezt a feltételezést azonban a Sziget 2007 és a Fél-sziget 2007 kutatások adatbázisai nem igazolták. A „gazdagságra” adott értékátlagok alapján a román (3,25) és a külföldi (3,24) almintá csoportosult a két magyar (3,52 ill. 3,40) almintával szemben. (lásd. 1. táblázat) Az interjúk ennek az ellenkezőjét bizonyították. Bár egyik interjúalanyom sem helyezte központba a pénzszerzést, de a beszélgetésekből kiderült, hogy az erdélyiek és a magyarországi fiatalok megfelelő anyagi ellátottságot hiányoltak céljaik eléréséhez.

„Hát mindenképpen megelőzi a szeretet, de ha valaki azt mondja, hogy a pénz nem fontos, az totál idióta, lehetsz akármilyen boldog, ha nincs miből kenyeret venni...a pénz rengeteg konfliktus előidézője, azért fontos, hogy meg tudd magadnak teremteni az alapokat.” (Koszi 19, Fél-sziget 2008)

„Sajnos fontos, de magát a pénzt nem szeretem, de a jó élethez kell, muszáj...jó lenne gazdagnak lenni szerintem...azt mondják, a pénz megváltoztatja az embert, de szerintem kellő akaraterővel kivédhető.” (Attila 18, Sziget 2008)

„Híu ábrándom, hogy úgy érzem, hogy alkottam valamit a magyar vagy más társadalom számára, valami hasznosat hoztam létre, aminek mindenki örül. Ezen kívül meg elég fontos a jólét, egy jó életszínvonal...hazudnék, ha azt mondanám, hogy a pénz nem számít, illetve nem a pénz maga, hanem amit venni lehet vele....és úgy érzem, hogy nekem majd rengeteget kell majd dolgozni, hogy az általam kívánt életszínvonalat elérjem, tehát az is így nekem fontos.” (Balázs 19, Balaton Sound 2008)

„Ha nincs pénzed, sehol sem vagy és a munkahelyen is a ruhádat nézik.”²³ (Alexandra 22, Fél-sziget 2007)

Ezzel szemben a külföldi fesztiválozók kevesebb jelentőséget tulajdonítottak a pénznek:

“Nos, igen, az embereket manapság annyira leköti a pénz, hogy elfelejtenek gyereket nemzeni.”²⁴ (Alex 23, Sziget 2007)

²³ „Dacă nu ai bani, nu ești nicăieri, și la lucru se uită la vestimentația”.

²⁴ „Yeah, today people are so much concerned about money that they forget to make children.”

„Őszintén, számomra szórakozást, lelkesedést jelent, hogy utazzak és vásároljak vele.”²⁵ (Erin 26, Sziget 2007)

Mindkét Fesztiválon középosztálybeli fiatalokról beszélhetünk, mégis, úgy tűnik, hogy Romániában és Magyarországon a középosztályi státus még nem elegendő a kielégítő anyagi léthez. Amikor a pénz témaköréről beszélgettem a magyar és román nemzetiségű fesztiválózókkal, általában mindannyian hiányolták életükből a megfelelő anyagi forrást, többségük azonban csak átlagjólétre és alapszükségletek kielégítésére vágyott. Ha tehát mégis az anyagiakat hiányolták, az arra utalhat, hogy mást jelent a középosztály Keleten és mást Nyugaton. Az életszínvonal sokkal magasabb Nyugat-Európában, a nyugati középosztály keleten felsőosztálynak felel meg. Egy középosztálybeli nyugati fiatal zsebpénze vagy fizetése kielégítő anyagi életet biztosít, ám ez nem igaz például Magyarországra és Romániára, ahol gyakran még a felső-középosztálybeli fiatalok is rászorulnak a szülők anyagi támogatására.

Mit kérnél a jótündértől? „Hát az biztos benne lenne, hogy ne kelljen dolgozni és ennek ellenére ne legyenek anyagi gondjaink, hogy a legnagyobb problémákon túlmutassunk valamennyire, erőt, egészséget, mert minden mást meg lehet venni pénzen, de egészséget, barátokat nem, hogyha megvan minden pénzed és egészséges is vagy, akkor tényleg minden rajtad múlik.” (Peti 19, Balaton Sound 2008)

„Az hogy gazdag legyek, annyira nem fontos, de jó, ha úgy fekszik le az ember, hogy akkor holnap miből fogom kifizetni ezt meg azt, de úgy gondolom, hogy fontos, hogy kiegyensúlyozott életet éljen az ember. Nem mondom, hogy palota vagy villa kell, de egy optimális anyagi háttérrel tud az ember olyasmikkel foglalkozni, ami érdekli és a kapcsolódásra is tud költeni.” (Rita 23, Balaton Sound 2007)

A „hatalom” értékátlagánál nagyon érdekes eredményeket találunk. Elsőre a két fesztiválon kapott értékátlag-különbség tűnhet fel, és ha megfigyeljük a nemzetiségekre bontott átlagokat (1. táblázat), azt találjuk, hogy a román fiatalok értékelték a legmagasabbra a *hatalmat*. Ha korcsoportokra bontva is elemezzük az értéket (3. táblázat), még meglepőbb eredményt találhatunk, ugyanis a legnagyobb értékátlag különbség a 30 év feletti erdélyi magyarok (2,17) és a 30 év feletti román fiatalok (4, 41) közé ékelődik. Ezt az eredményt azonban úgy gondolom, hogy mellőznünk kell, mert az adatok (elégséges 30 év feletti válaszadó hiányában) nem reprezentálják a legidősebb erdélyi korosztályt. Ha azonban összességében tekintjük át a korcsoportok átlagait, akkor is feltűnő az erdélyiek – különösen a román válaszadók

²⁵ „Honestly, means fun, enthusiasm to go travel with and just to buy things.”

– által adott pontszámok, ezért feltételezhetjük, hogy az erdélyi fiatalok életében valószínűleg nagyobb jelentősége van a *hatalomnak*, illetve a mások feletti dominanciának, mint például a magyarországi, illetve a nyugat-európai válaszadók számára. Bár a szigetlakókkal történő beszélgetéseim során nem tértem ki külön a *hatalom* témára, nem volt olyan benyomásom, mintha a Félszigeten tartózkodó fiatalok számára különösebb jelentősége lenne bármiféle hatalomváagnak. Íme, egy példa:

„A hatalom nagyon veszélyes dolog, nagyon el tudja venni az ember ítélőképességét és józanságát. Nem tudom, szerintem én is elmennék egyfele, félek tőle, maradnék a normális szinten.” (Antónia 22, Félsziget 2007)

Kérdésként merülhet fel, hogy vajon mit értettek a válaszadók *hatalom* alatt. Lehet, hogy másként értelmezték a magyarok és másként a románok és megint másként a külföldiek? Különösen a román „*puterea*” illetve az angol „*power*” fordítások okozhattak félreértéseket, melyeknek elsődleges értelme az erő és csak másodlagos jelentése a hatalom. Az is problémaként merül fel, hogy vajon a kérdezőbiztosok a zárójelbe tett jelentést (ellenőrzés, dominancia, mások feletti kontroll) is felolvasták vagy csak az alapértékeket sorolták? Ellentmondásosak az adatok a „*vezetésre és döntésre való jog*” tekintetében is, hiszen ez az érték szorosan kapcsolódik a „*hatalom*” értékhez, előbbi mégis sokkal magasabb értékátlagot kapott úgy a magyarok, mint a románok illetve a külföldiek körében is. Feltételezem, hogy, ha a fesztiválózó fiatalok alapértéke a „*szabadság*”, akkor ebben az értelemben várják el a döntéshozás és vezetés jogát. Ám ahogy a kiforratlan tizenévesek maximális élvezeteket, élményeket, kalandokat és korlátlan szabadságot kívánnak, addig az idősebbek úgy tűnik, hogy egy olyanfajta szabadságra és döntéshozásra vágnak, ami nem befolyásolja a környezetüket, nem korlátozza mások szabadságát, azaz azt a rousseau-i bölcsességet kívánják követni, miszerint: „Nem az a szabadság, hogy azt teheted, amit akarsz, hanem hogy nem kell megtenned, amit nem akarsz”. A túlzott szabadság ugyanis szolgaságra vezet (Platón). Ezt a fajta megfontolt szabadságvágyat támasztja alá a „*társadalmi rend*” értékre adott értékátlag, ami láthatóan korral arányosan, exponenciálisan nő úgy a kelet-, mint a nyugat-európai fesztiválózó fiatalok körében.

ÖSSZEGLÉS

A rendszerváltást követő több mint másfél évtized gyors és „ellentétes mozgásokkal terhes” (Szakál 2005: 264) átalakulást idézett elő a magyar társadalomban. Már a 80-as években is észlelhető volt az elit fiatal csoportok körében elterjedő kulturális értékváltság és korai önállósodás, de az ifjúsági korszakváltást a piaci rendszer és a demokratikus viszonyok kiépülése gyorsította fel, ami egyszerre je-

lentett előnyöket (munkaválasztási és családi életutak sokfélesége) és hátrányokat (származási, területi, iskolázottsági és nemek közötti egyenlőtlenségek elmélyülése) a fiatalok számára (Gábor 2005a: 9). A fiatalok életét a változások kontinuitása határozza meg (Miles 2000: 158), életmódjukba beékelődött a stressz és a teljesítménykényszer, ami megnövelte a fiatalok veszélyeztetettségét (pl. droghasználat) és sebezhetőségét, azaz egy olyan „reagálási képességet”, hogy szembenézzenek a strukturális és társadalmi változásokkal, és megbirkózzanak a sajátos gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai kihívásokkal (Furlong – Stalder – Azzopardi 2003: 14-15). A választáskényszer egyre több fiatalot identitásválságba sodort, de a „biográfiai kitérők” és „életrajzi lavírozások” (pl. tanulmányok megszakítása, próbálkozások az élet más területén pl. szürke zónában) nem jelentenek végleges csődöt, ugyanis a média „láthatatlan kezű ellenőrei” (Zinnecker 2006: 109-110) reklámok útján behatol a szabadidő szférájába és a fiatalokat hedonista életre buzdítva, élményfogyasztás által kínál stressz alóli felszabadulást és boldogságforrást.

A fogyasztói kultúra azonban ellentétes plurális hatásokat idézett elő a fiatalok értékrendjében. Felerősítette az individuális értékorientációt, melynek két szélsőséges pólusa alakult ki: a gyors kielégülésre vágyó, anyagi javakat és karriert előtérbe helyező „materiális”, és a fogyasztástól megcsömörült, önmegvalósítás, önidentitás formáit kereső, belső értékekre hangsúlyt fektető, „poszt-materiális” értékrend követői állnak szembe egymással (Inglehart 1977). Az individuális értékorientáció mellett párhuzamosan fennmaradt a közösségi értékorientáció, melyben egyik oldalon a vallásos hitet és tradicionalitást, másik oldalon pedig a gazdaság- és hatalomközpontú értékorientációt erősítette fel. Természetesen a fesztiválózó fiatalok értékpreferenciái nem határolódnak el olyan élesen, hogy bármelyik nemzetiségi-, nemi- vagy korosztályi- alcsoportot egyik vagy másik csoportba kategorizáljuk. Azt elmondhatjuk, hogy általában a fesztiválózó fiatalok értékrendszerében különösen nagy figyelmet kapnak a posztmateriális értékek, ezen belül pedig különösen az önkitaljesítést szolgáló individuális értékek (*belső harmónia, szabadság, szerelem, érdekes-változatos élet*). Észlelhettünk azonban nemi-, korosztályi-, és nemzetiségi eltéréseket is. A nemi különbségek alapján elmondhatjuk, hogy a nők értékpreferenciájában nagyobb hangsúlyt kaptak a tradicionális (pl. a *vallási hit, családi biztonság, udvariasság, hagyományőrzés, társadalmi rend*) és a posztmateriális (*belső harmónia, békés világ, kreativitás, környezetvédelem, igaz barátság, szerelem*) értékek. A férfiak értékpreferenciájában a jelentős hangsúlyú posztmateriális értékek mellett, a nőknél valamivel nagyobb hangsúlyt kapnak a hatalomra, gazdagságra koncentráló materiális értékek, kivéve a szépség értékét, ami pl. jóval magasabb értékátlagban jelent meg a Fél-sziget női válaszadói körében. A *szabadság, érdekes-változatos élet* illetve a *döntés joga* közel azonos hangsúllyal került elő úgy a férfiaknál, mint a nőknél. Tehát mindkét nem esetében sajátos egyéni és individuális értékpreferenciavázlatokról beszélhetünk. Mindkét nemnél dominálnak a posztmateriális értékek, a nőknél tradicionális, a férfiaknál materiális elemekkel kombinálva (lásd 2. táblázat). A korosztályok esetében sem találunk éles elhatárolódásokat, inkább átfedéseket

észlelhetünk. Míg a materiális értékek (*márkák, státusszimbólumok, szépség, divat, anyagi javak*) különösen a fiatalabb korosztályhoz kötődnek és a tradicionális értékek (*család, vallás, nemzet, társadalmi rend, tradíciók, udvariasság*) pedig valamivel nagyobb hangsúllyal szerepelnek az idősebbek értékorientációjában (lásd 3. táblázat), addig a posztmateriális értékek fontossága megoszlik a különböző korosztályokban. Az idősebbek esetében a posztmateriális jelleg biztonság- és békeközpontú (*belső harmónia, békés világ, természetvédelem*), a fiatalabbak esetében szabadidő/privát önkiteljesítés-központú (*szabadság, érdekes-változatos élet, kreativitás, igaz barátság, szerelem-boldogság, vezetés, döntés joga*) értékpreferencia-ágakra bomlik.

A nemzetek közti értékpreferencia különbségeket már komplexebb úton, interjúk és a Sziget 2007 illetve Fél-sziget 2007 adatállomány összetevői alapján próbálom felrajzolni. Ami a nemzetközi összehasonlítás során elsőre szembeötlik, az a posztmateriális értékek dominanciája mindenik (magyarországi „szigetes” vagy balatoni „magyar”, külföldi, erdélyi magyar és erdélyi román) almintában. A tradicionális vagy materiális elemek azonban jelentősen megváltoztathatják a súlypontokat.

1. A magyarországi magyarok értékpreferenciáiban központi szerepet kapnak a posztmateriális, ezen belül inkább az individuális célokra, vágyakra koncentráló privát szféra elemei (*szabadság, szerelem, barátság*). Ezt a posztmateriális értékorientációt kíséri egy ellentmondást tükröző materializmus. Ez a materializmus a szigetlakó (idősebb) magyar fiatalság körében inkább szükséges eszközként (pénz), míg a (fiatalabb) balatoni fesztiválózók körében inkább célként (szépség, sikeresség, státusz, márkavilág) jelenik meg. Mivel Zamárdin nem készült nagyobb tömegekre kiterjedő kvantitatív értékvizsgálat, csupán az interjúimra alapozva, a balatoni fesztiválózó külsőségek felé irányuló érdeklődését inkább hipotézisjelleggel vetem fel.
2. Ezzel szemben a külföldieknél szembeötlő a békés világ felértékelése, ami a privát szféra elemeinek (*barátság, szabadság, szerelem*) mérsékeltebb, kontrolláltabb jelleget ad. Ezt a feltételezést erősítik a külföldiek más nemzetiségekkel, etnikumokkal szembeni toleráns megnyilvánulása is és a materialista javak elutasítása. A belső harmónia értéke szorosan kapcsolódik ezen értéktömbhöz, ami egyfajta konzisztens, kiegyensúlyozott formát kölcsönöz a jellegzetesen posztmaterialista értékek fele hajló külföldi értékpreferenciának. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy ez a következtetés kimondottan csak a Szigetre látogató (amúgy valóban nagyon békés, toleráns, önmagukat kereső) külföldi fiatalokra értendő, hiszen a balaton soundos fiatalságra jellemző külsőség- és szépségközpontúság éppen nyugatról²⁶ szivárgott be Magyarországra.
3. Az erdélyi magyarmintában együtt jelenik meg a privát szféra fontossága (*barátság,*

²⁶ Pl. a bécsi osztrák fiatalok jelentős rétege éppen a Balaton Soundon megfigyelhető mintát és életmódot követi: fiúk és lányok egyaránt szoláriumba, kozmetika szalonba, márkaboltokba, drága szórakozóhelyekre járnak, és feltűnően elegáns, prospektusba illő divathódolatuk, helyenként erotikus megjelenésük tüntető jelleggel kíván valami-
féle elismerést nyerni.

szabadság, szerelem) a tradicionális értékek hangsúlyozásával (*nemzet védelme, udvariasság, vallásos hit, család, néphagyományok, szokások megőrzése*), és ezt keretbe fogja az erdélyi magyar fiatalok belső (*harmónia*) és a külső (*békés világ*) biztonságvágya. Az erdélyi magyar fiatalok értékpreferenciájában bár előtörnek a posztmaterális vágyak, de kevésbé nyitottak és bizakodóak a fogyasztásorientált piac világával szemben (megjelenésben és gondolkodásban egyaránt), ezért a (szocializált) tradicionális értékek és meggyőződések korlátot szabnak mindenféle hedonista életvezetésnek, mint amilyet a magyarországi magyar és az erdélyi román fiataloknál lehet megfigyelni. „Etatista forgatókönyv” kifejezéssel illeti Gábor Kálmán (2005: 11-12) az erdélyi magyar értékorientációt. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a második gazdaság hiánya miatt nem épülhetett ki a piacgazdaság magyarországi mintára, nőttek az egyenlőtlenségek, és mindezek mellett, egy kisebbségi státuszban felnőtt magyar fiatalság számára egészen mást jelent a magyarság és néphagyomány, mint Magyarországon, ez pedig határozottan átértékeli az erdélyi magyar fiatalok világhoz (pl. piachoz, globalizációhoz) való viszonyulását.

4. Az erdélyi román fiataloknál is a privát szféra dominál (kiemelt fontosságot tulajdonítva a *szabadságnak, igaz barátságnak, érdekes életnek és kreativitásnak*). Ezt a privát szférát erősítik a külsőségek materiális értékeinek felbecsülése (központban a *szépség* illetve a *hatalom* hangsúlyozása és a *szerelm, boldogság* feltűnő leértékelése). A gazdagság értéke azonban érdekes fordulatot mutat: ezúttal a két magyar almintában szerepel kiemelve, a román fiatalok, a külföldiekhez hasonlóan kevesebb jelentőséget tulajdonítottak neki. Ezt azonban interjúim nem támasztották alá, ahol a kelet európai fiatalok együttesen kerültek szembe a nyugat-európaiakkal, és ennek logikus (gazdasági helyzet, anyagi lehetőségek) magyarázata is van, amit már elemzésem során kifejtettem.

Úgy tűnik tehát, hogy értékorientációjukat tekintve a magyarországi magyar értékorientáció közelebb áll az erdélyi román, individuális célokat és materiális értékeket központba helyező értékorientációjához, mint az erdélyi magyar fiatalok közösségi támaszra vágyó, tradicionális jelleggel átítatott posztmaterialista értékpreferenciákhoz. A román értékorientációt „felgyorsult / felemás modernizálódásnak” nevezi Gábor Kálmán (2005: 17), felgyorsult, mert erőteljesebben jelentkeznek az ifjúságcentrizmus hatásai a román fiatalok körében, és felemás, mert a vallás vagy család, mint tradicionális értékek, bár megjelennek az értékpreferenciákban, de ezek csupán külsőségek, melyek nem befolyásolják a fiatalok élettervezését. A kelet európai országok modelljének leírására Zinnecker (In. Gábor 2006: 355-357) a „szelektív modernizálódás” kifejezést javasolta, mert a modernizálódás rövid idő alatt, központi hatóságok által kierőszakolva jött létre korlátozva a polgári nyilvánosságot, az egyéni szabadság és autonómia korlátozására épült, és ezért az igazi modernizáció gátjává vált. Ezért alakulhatott ki tehát Romániában a hol párhuzamosan haladó, hol egymásba ütköző modernizáció és a tradíció különös paradoxonja.

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy a legnagyobb távolság a határozott, konzisztens és koherens, individuális jellegű nyugat-európai, és a nagyfokú bizonytalanságot tükröző, tradicionális jegyekkel felruházott, közösségi jellegű erdélyi magyar értékorientáció közé ékelődik. A kettő között helyezkedik el több aspektusban hasonlóságot mutató (individuális, önkiteljesedésre és gyakran külsőségekre koncentrááló privát szféra) magyar és román értékorientációk.

Megfigyeléseim szerint a magyar és a román fiatalok szorosan próbálják követni a nyugat-európai fiatalok értékorientációit, ízléspreferenciáit és attitűdjeit (ebben a média mint mintaközvetítő is közrejátszik), az erdélyi magyarok viszont megtorpanva állnak az új lehetőségek előtt, bizonytalanul és szkeptikusan közelítenek a piac fele. A tapasztalatok azt mutatják, hogy fokozatosan megnyílnak Erdélyben is a kapuk, és lebomlanak a tradicionális gátak, utat engedve a fogyasztóorientált piacgazdaság előnyös és hátrányos következményeinek egyaránt.

A megbízható következtetések levonásához, szükségesnek mutatkozik a jövőben további összehasonlító vizsgálatokat folytatni a magyarországi és erdélyi fiatalok körében.

MELLÉKLETEK

1. táblázat Értékátlagok nemzetiségek szerint

SZIGET 2007						FÉLSZIGET 2007					
	Magyar	Érték- átlag		Külföldi	Érték- átlag		Magyar	Érték- átlag		Román	Érték- átlag
1	Igaz barátság	4,78	1	Igaz barátság	4,69	1	Igaz barátság	4,77	1	Szabadság	4,79
2	Szabadság	4,65	2	Szerelem, boldogság	4,64	2	Szabadság	4,73	2	Igaz barátság	4,73
3	Szerelem, boldogság	4,60	3	Szabadság	4,56	3	Szerelem, boldogság	4,62	3	Családi biztonság	4,64
4	Belső harmónia	4,50	4	Belső harmónia	4,55	4	Családi biztonság	4,62	4	Érdekes élet	4,59
5	Családi biztonság	4,49	5	Érdekes élet	4,45	5	Belső harmónia	4,60	5	A szépség világa	4,56
6	Érdekes élet	4,39	6	Békés világ	4,39	6	Érdekes élet	4,46	6	Belső harmónia	4,41
7	Változatos élet	4,34	7	Családi biztonság	4,32	7	Változatos élet	4,35	7	Kreativitás	4,38
8	Kreativitás	4,30	8	Változatos élet	4,23	8	Békés világ	4,27	8	Változatos élet	4,34
9	Békés világ	4,19	9	Kreativitás	4,15	9	Udvariasság	4,25	9	Egység a természettel	4,28
10	Udvariasság	4,06	10	Egység a természettel	4,00	10	Kreativitás	4,23	10	Békés világ	4,19
11	Egység a természettel	3,96	11	Vezetésre és döntésre való jog	3,89	11	Egység a természettel	4,10	11	Vezetésre és döntésre való jog	4,17
12	Vezetésre és döntésre való jog	3,92	12	Udvariasság	3,77	12	Vezetésre és döntésre való jog	4,08	12	Udvariasság	3,97
13	A tradíciók tisztelete	3,66	13	Társadalmi rend	3,68	13	A szépség világa	3,87	13	Szerelem, boldogság	3,94
14	Társadalmi rend	3,59	14	A tradíciók tisztelete	3,32	14	Társadalmi rend	3,79	14	Társadalmi rend	3,93
15	A szépség világa	3,55	15	A szépség világa	3,28	15	A tradíciók tisztelete	3,77	15	Hatalom	3,63
16	Gazdagság	3,52	16	Gazdagság	3,24	16	Gazdagság	3,40	16	A tradíciók tisztelete	3,58
17	Nemzet szerepe	3,27	17	Nemzet szerepe	2,85	17	Nemzet szerepe	3,33	17	Gazdagság	3,25
18	Hatalom	2,71	18	Hatalom	2,81	18	Hatalom	3,07	18	Nemzet szerepe	3,08
19	Vallásos hit	2,40	19	Vallásos hit	2,31	19	Vallásos hit	2,99	19	Vallásos hit	2,77

Posztmaterális értékek

Tradicionális értékek

Materiális értékek

Forrás: Sziget 2007 ill. Fél-sziget 2007, szerk. Bartis K.

Megjegyzés: A táblázat átláthatósága érdekében az értékek zárójelbeli jelentését nem tűntem fel.

Az értékek eredeti (2007. évi értékesztbeli változatát lásd lennebb: 2. táblázat).

2. táblázat Értékátlagok nemek szerint

Értékek	Értékátlagok nemek szerint			
	Sziget		Félsziget	
	férfi	nő	férfi	nő
Belső harmónia (béke önmagammal)	4,41	4,66	4,42	4,7
Hatalom (ellenőrzés mások feletti dominancia)	2,78	2,72	3,32	3,1
Szabadság (a cselekvés és a gondolkodás)	4,64	4,56	4,73	4,77
Társadalmi rend (stabilitás a társadalomban)	3,56	3,72	3,81	3,83
Érdekes élet (érdekes tapasztalatok)	4,38	4,46	4,49	4,51
Udvariasság	3,89	3,94	4,12	4,23
Gazdagság (anyagi javak, pénz)	3,4	3,36	3,4	3,3
Nemzet szerepe (nemzetem védelme, megtartása)	3,08	3,02	3,23	3,28
Kreativitás (eredetiség, fantázia)	4,14	4,31	4,24	4,3
Békés világ (háborútól és konfliktusoktól mentes)	4,15	4,45	4,1	4,41
A tradíciók tisztelete (a szokások megőrzése)	3,44	3,56	3,67	3,75
Vallásos hit (elszakadás az evilági terhektől)	2,29	2,42	2,79	3,1
Családi biztonság (a szeretett személyek biztonsága)	4,32	4,49	4,54	4,72
Egység a természettel (a környezet védelme)	3,9	4,08	4,09	4,21
Változatos élet (kihívásokkal, új dolgokkal és változásokkal)	4,23	4,35	4,34	4,36
Vezetésre és döntésre való jog	3,9	3,91	4,03	4,17
Igaz barátság (szoros, támogató barátok, akik mindenben mellettem állnak)	4,69	4,78	4,7	4,83
A szépség világa	3,46	3,4	3,93	4,2
Szerelem/boldogság	4,55	4,71	4,38	4,48

Forrás: Sziget 2007 ill. Félsziget 2007, szerk. Bartis K.

3. táblázat Értékátlagok a Szigeten és Fél-szigeten korcsoportonként

Értékek	Korcsoportok értékátlagai							
	Sziget: magyar				Sziget: külföldi			
	0-18	19-24	25-29	30+	0-18	19-24	25-29	30
Belső harmónia	4,29	4,51	4,54	4,60	4,55	4,56	4,51	4,58
Hatalom	2,80	2,83	2,56	2,44	3,48	2,67	2,88	2,78
Szabadság	4,57	4,69	4,61	4,70	4,58	4,58	4,49	4,63
Társadalmi rend	3,30	3,64	3,60	3,64	3,90	3,60	3,75	3,65
Érdekes élet	4,50	4,42	4,36	4,24	4,30	4,47	4,48	4,38
Udvariasság	3,99	4,10	4,09	3,97	3,86	3,72	3,75	3,97
Gazdagság	3,50	3,57	3,49	3,40	3,50	3,20	3,30	3,13
Nemzet szerepe	3,19	3,35	3,24	3,11	2,87	2,75	2,95	3,00
Kreativitás	4,36	4,34	4,26	4,14	4,50	4,13	4,04	4,30
Békés világ	4,11	4,17	4,26	4,19	4,48	4,41	4,30	4,56
A tradíciók tisztelete	3,50	3,67	3,71	3,67	3,65	3,23	3,36	3,48
Vallásos hit	2,43	2,33	2,42	2,55	2,50	2,21	2,29	2,68
Családi biztonság	4,52	4,45	4,57	4,46	4,40	4,31	4,29	4,40
Egység a természettel	3,75	3,91	4,12	4,10	4,23	3,96	3,95	4,15
Változatos élet	4,43	4,38	4,29	4,17	4,60	4,19	4,24	4,10
Vezetésre és döntésre való jog	3,97	4,04	3,87	3,52	4,23	3,83	3,90	3,98
Igaz barátság	4,82	4,77	4,80	4,76	4,94	4,72	4,62	4,58
A szépség világa	3,68	3,60	3,47	3,39	3,52	3,33	3,18	3,18
Szerelem/boldogság	4,65	4,61	4,60	4,51	4,71	4,66	4,61	4,63

Értékek	Félsziget magyar				Félsziget román			
	0-18	19-24	25-29	30+	0-18	19-24	25-29	30
Belső harmónia	4,45	4,65	4,64	4,72	4,28	4,42	4,86	4,28
Hatalom	3,12	3,17	3,05	2,17	3,46	3,72	3,54	4,41
Szabadság	4,78	4,69	4,73	4,76	4,79	4,81	4,63	5,00
Társadalmi rend	3,88	3,74	3,79	3,90	3,87	3,98	3,81	4,16
Érdekes élet	4,60	4,42	4,57	3,89	4,63	4,58	4,56	4,25
Udvariasság	4,22	4,23	4,42	4,07	3,82	3,99	4,34	3,98
Gazdagság	3,38	3,40	3,53	3,25	3,04	3,40	3,27	2,94
Nemzet szerepe	3,41	3,30	3,23	3,35	2,69	3,27	3,47	2,94
Kreativitás	4,33	4,24	4,07	4,03	4,42	4,34	4,37	4,60
Békés világ	4,16	4,30	4,30	4,39	4,15	4,13	4,54	4,76
A tradíciók tisztelete	3,62	3,77	4,02	3,82	3,31	3,64	4,09	3,87
Vallásos hit	3,04	2,96	2,96	3,17	2,50	2,89	3,05	2,94
Családi biztonság	4,56	4,64	4,62	4,77	4,76	4,53	4,72	5,00
Egység a természettel	4,00	4,10	4,20	4,28	4,21	4,25	4,52	5,00
Változatos élet	4,41	4,36	4,38	3,94	4,35	4,35	4,47	3,30
Vezetésre és döntésre való jog	4,26	4,08	3,98	3,51	4,04	4,24	4,25	4,08
Igaz barátság	4,82	4,75	4,83	4,65	4,74	4,72	4,85	4,22
A szépség világa	3,85	3,96	3,75	3,64	4,43	4,62	4,77	4,34
Szerelem/boldogság	4,60	4,63	4,65	4,57	3,94	3,86	4,22	4,43

Forrás: Sziget ill. Félsziget 2007

IRODALOM

- AZZOPARDI, ANTHONY (2003): Kockázati tényezők és a sebezhetőséghez vezető utak. In Furlong, Andy – Stalder, Barbara – Azzopardi, Andrea: *Sebezhető ifjúság – Sebezhetőség az oktatásban, a munkavállalásban és a szabadidőben Európában*. Szeged: Belvedere Meridionale, 49-64
- BALÁZS JÁNOS–KÉZDY ÉVA (2001): „Harmonia Dignitatis” Az értékrend vizsgálata főnemesi családok leszármazottainak körében. *Századvég* 2001/21: <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/21/balazs.htm>.
- BAUER BÉLA–SZABÓ ANDREA szerk. (2005): *Ifjúság 2004. Gyorsjelentés*. Budapest: Mobilitás Ifjúságkutató Iroda. http://www.holdsugar.hu/ifjusag2004_gyorsjelentés_2005.04.18..pdf
- BAUER BÉLA–SZABÓ ANDREA–MÁDER MIKLÓS–NEMESKÉRI ISTVÁN (2003): Ifjúsági rétegek az ezredfordulón. *Új Ifjúsági Szemle* 2003/ősz: 105-125
- BECK, ULRICH (2003): Az élethelyzetek és életútmenták individualizálódása, intézményesülése és szabványosítása. In Uo.(2003): *A kockázat – társadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég Kiadó, 232-248
- CSATA ISTVÁN (2005): Az erdélyi magyar fiatalok értékeiről. In Gábor Kálmán – Veres Valér szerk.: *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzet-képe az ezredforduló után*. Szeged – Kolozsvár: Belvedere Meridionale – Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, 133-161
- CSATA ZSOMBOR–MAGYARI TIVADAR–VERES VALÉR (2001): Gyorsjelentés – Belső Erdély; Bálint Blanka – Demeter Gyöngyvér (2001): Gyorsjelentés – Székelyföld. In *MOZAIK 2001 – Gyorsjelentés*. http://www.policy.hu/flora/MOZAIK2001_Gyors_jelentés_E9s_Bevezetes.pdf
- DEMETROVICS ZSOLT (1998): Serkenő ifjúság. *Educatio* 1998/7: 282-293
- DU BOIS-REYMOND, MANUELA (2006): „Nem akarom még elkötelezni magam”: A fiatalok életfelfogása. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 279-299
- ERCSEI KÁLMÁN – VERES VALÉR (2005): Fél-sziget Fesztivál – Marosvásárhely, 2005. *Korunk* 2005/November: www.korunk.org/oldal.php?ev=2005&honap=1&cikk=1167-54k
- FUCHS, WERNER (2006): Bevezetés. Ifjúság '81. Életút-elképzelések, mindennapi kultúrák, jövőképek 2. köt. Életrajzi portrék. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 300-334
- FÜSTÖS LÁSZLÓ–SZAKOLCZAI ÁRPÁD (1994): Értékek változásai Magyarországon 1978-1993. Kontinuitás és diszkontinuitás a kelet-közép-európai átmenetben. In *Szociológiai Szemle* 1994/1: 57-90
- FÜSTÖS LÁSZLÓ (1995): *A társadalom értékrendjének strukturális mérőeszköze az összehasonlító vizsgálatokban*. Budapest: MTA Szociológiai Intézete
- FÜSTÖS LÁSZLÓ–TIBORI TÍMEA (1995): *Önértékelés és társadalmi strukturális kapcsolódásai érték-típusonként*. Budapest: MTA Szociológiai Intézete

- GÁBOR KÁLMÁN (2000): *A középosztály szigete*. Szeged: Belvedere Meridionale
- GÁBOR KÁLMÁN (2004): Globalizáció és ifjúsági korszakváltás. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben*. Szeged: Belvedere Meridionale, 28-72
- GÁBOR KÁLMÁN (2005a): Bevezetés – A perifériáról a centrumba. Előzetes hipotézisek a határon túli magyar fiatalok helyzetének az értelmezéséhez. In Gábor Kálmán – Veres Valér szerk.: *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. Szeged – Kolozsvár: Belvedere Meridionale – Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, 9-22
- GÁBOR KÁLMÁN (2005b): *Fesztiválok ifjúsága és a drog*. Szeged: Belvedere
- GÁBOR KÁLMÁN – SZEMERSZKI MARIANN (2005): *Sziget Fesztivál 2005*. www.nepinfo.hu/doc.php?doc=MjcyNA%3D%3D&f=./sziget-fesztivál-közönsége-2005.doc
- GÁBOR KÁLMÁN (2006b): Ifjúsági korszakváltás, ifjúsági és politikai kultúra a kelet és a nyugat-európai fiatalok körében. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 351-365
- GÁBOR KÁLMÁN (2006c): Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 384-426
- GÁBOR KÁLMÁN – MOLNÁR PÉTER (2006): Az ifjúsági kultúra korszakváltása (a magyar és a nyugatnémet fiatalok a nyolcvanas években). In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 337-350
- GAZSÓ FERENC – LAKI LÁSZLÓ (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest: Napvilág Kiadó, 7-20; 150-170
- HANKISS ELEMÉR (1977): Mit tartunk majd jónak, igaznak és szépnek 2000-ben (Változástendenciák a magyar társadalom értéktudatában). In *Érték és társadalom. Tanulmányok az értékszociológia köréből*. Budapest: Magvető kiadó
- HANKISS ELEMÉR (1982): *Kényszerpályán? A magyar társadalom értékrend-szerének alakulása 1930 és 1980 között*. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet
- HANKISS ELEMÉR (1999): Proletár reneszánsz. In Hankiss Elemér: *Proletár reneszánsz. Tanulmányok az európai civilizációról és a magyar társadalomról*. Budapest: Helikon, 13-45
- HANKISS ELEMÉR (2005): *Az ezerarcú én. Emberlét a fogyasztói civilizációban*. Budapest: Osiris Kiadó, 281- 513
- INGLEHART, RONALD (1977): *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. New Jersey, Princeton: Princeton University Press, 1-176
- JÓZSA PÉTER (1979): Ideológiai áramlatok városi ifjúságunkban I-II. *Világosság* 2. szám: 100-109; 3. szám: 173-181
- KAPITÁNY ÁGNES – KAPITÁNY GÁBOR (1983): *Értékrendszereink*. Budapest, Kossuth kiadó
- KENISTON, KENNETH (2006): Az elkötelezetlenek. Az elidegenedett fiatalok az amerikai társadalomban. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságszociológia*.

- Szeged: Belvedere Meridionale, 45-66
- LAKI LÁSZLÓ – SZABÓ ANDREA – BAUER BÉLA szerk. (2001): *Ifjúság 2000. Gyorsjelentés*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, http://etn.ptf.hu/szociologia/ifjusag2000_gyorsjelentés.pdf
- LENGYEL LÁSZLÓ (2000): Társadalmi átalakulás és ifjúság. In Gábor Kálmán szerk.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. A szabadság mint esély?* Szeged: Belvedere Meridionale, 39-45
- LUKÁCS PÉTER (2004): A felsőoktatás expanziója. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben*. Szeged: Belvedere Meridionale, 19-24
- MELEG CSILLA – REZSŐHÁZI RUDOLF (1997): Értékek és választások. Belga és magyar egyetemisták véleményeinek összehasonlítása. *Valóság* 1997/5: 1-16
- MILES, STEVEN (2000): *Youth lifestyles in a changing world*. Philadelphia: Open University Press, 1-14; 147-161
- NAGY (BERNÁTH) JULIANNA KRISZTINA (2005): Vallásosság, de (még) milyen? Erdélyi magyar fiatalok vallásossága 2001-ben. In Gábor Kálmán – Veres Valér szerk.: *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. Szeged – Kolozsvár: Belvedere Meridionale – Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, 162-176
- SCHULZE, GERHARD (2000): Élmenytársadalom. A jelenkor kulturszociológiája. A hétköznapi élet esztétizálódása. *Szociológiai Figyelő* 2000/1-2: 135-157
- SCHWARTZ, SHALOM H. (2007): *Basic Human Values: An Overview. Basic Human Values. Theory, Methods and Applications*. www.fmag.unict.it/Allegati/convegno%207-8-10-05/Schwartzpaper.pdf
- SCHWARTZ, SHALOM H. – BILSKY, WOLFGANG (1990): Toward a theory of the universal content and structure of values. Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social psychology* 1990/ 58: 878-891
- SLATER, DON (2005): A fogyasztói kultúra körvonalai. *Replika* 2005/51: 197-205
- SOLT OTILIA (1998): Interjúzni muszáj. In Solt Otilia: *Méltóságot mindenkinek. Összegyűjtött írások I*. Budapest: Beszélő Kiadó, 29–48. <http://www.szochalo.hu/hireink/article/100408/3218/>
- SZABÓ KATALIN (2005): A hagyományos értékrendszer alakulása a mai magyar fiatalok körében. In Szretykó György szerk.: *Az ifjúság helyzete és jövőképe. Adalékok az ifjúság szociológiai elemzéséhez*. Pécs: Comenius Bt., 266-283
- SZAKÁL GYULA (2005): Átalakuló társadalom, átalakuló értékek. In Szretykó György szerk.: *Az ifjúság helyzete és jövőképe. Adalékok az ifjúság szociológiai elemzéséhez*. Pécs: Comenius Bt., 253-265
- TOMKA MIKLÓS (2000): Vallás és ifjúság 1978-1993. In Gábor Kálmán szerk.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. A szabadság mint esély?* Szeged: Belvedere Meridionale, 222-223
- VÁRINÉ SZILÁGYI IBOLYA (1987): *Az ember, a világ és az értékek világa*. Budapest: Gondolat Kiadó

- VERES VALÉR (2005a): Az erdélyi magyarok nemzeti identitása a társadalmi és az etnikai struktúra összefüggérendszerében (2000). *Erdélyi Társadalom* 2005/1: 71-96
- VERES VALÉR (2005b): Az erdélyi magyar fiatalok nemzeti identitását meghatározó tényezők. In Gábor Kálmán – Veres Valér szerk.: *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. Szeged – Kolozsvár: Belvedere Meridionale – Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, 177-193
- WALLACE, CLAIRE – KOVATCHEVA, SIJKA (1998): *Youth in Society. The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe*. London: Macmillian Press Ltd., 1-46; 209-219
- WATTS, MEREDITH – ZINNECKER, JÜRGEN (2006): Ifjúsági kultúra és politika a német fiatalok körében: az ifjúságcentrizmus hatásai. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságsszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 219-225
- WYN, JOHANNA – DWYER, PETER (2006): Új irányok az ifjúsági életszakaszok átmeneteinek kutatásában. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságsszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 249-268
- ZINNECKER, JÜRGEN (2006): A fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságsszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 69-94
- ZINNECKER, JÜRGEN (2006): Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba szerk.: *Ifjúságsszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 95-116.